

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

ISSN: 2148-2292

12 (4) 2025

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 16.11.2024

Kabul tarihi | Accepted: 13.04.2025

Yayın tarihi | Published: 25.08.2025

Hülya Keçeligil

<https://orcid.org/0009-0007-3185-3216>

PhD, PhD Candidate in History, Ondokuz Mayıs University, Türkiye, hkeceligil@hotmail.com

Hasan Tahsin Keçeligil

<https://orcid.org/0000-0002-8256-8059>

Professor of Law and Medicine; Dean, Ali Fuat Başgil Faculty of Law, Ondokuz Mayıs University; PhD in Public Law, Türkiye, htkeceligil@yahoo.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Keçeligil, H. & Keçeligil, H. T. (2025). Haçlı Seferleri: Dizinsel Bakış Bağlamında Nedenleri, Sonuçları ve Günümüze Uzanan Yansımaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (4), 509-547.

Haçlı Seferleri: Dizinsel Bakış Bağlamında Nedenleri, Sonuçları ve Günümüze Uzanan Yansımaları

Öz

Tarih çağlarını incelediğimizde “Ortaçağ” olarak adlandırılan zaman diliminde yaşanan en büyük hadiselerden birinin “Haçlı Seferleri” olduğunu görürüz. Esas itibariyle İslâm ve Batı Hristiyan toplumları arasındaki çekişmeden doğan ve yaklaşık iki asır devam eden bu seferlerin sonraki yüzyıllarda büyük coğrafi, sosyal, siyasal, kültürel ve iktisadi değişikliklere yol açtığı söylenebilir. Makalemizde, Arapların “Frenk İstilaları” diye tabir ettiği ve “Haçlı Seferleri” olarak bilinen büyük tarihsel olgunun dizinsel bakış bağlamında sebepleri, sonuçları, günümüze dek uzanan yansımaları ve dünya tarihindeki önemi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Filistin, Selçuklular, Eyyûbîler, Memlûkler, Kudüs

The Crusades: An Analysis of Causes, Consequences, and Their Enduring Impact in a Sequential Perspective

Abstract

When we examine the ages of history, we see that one of the greatest events that took place during the period called the “Middle Ages” was the “Crusades.” Essentially originating from the conflict between Islamic and Western Christian societies and lasting for nearly two centuries, these expeditions can be said to have led to major geographical, social, political, cultural, and economic changes in the centuries that followed. In our article, the great historical phenomenon referred to by the Arabs as the

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

“Frankish Invasions” and known as the “Crusades” is addressed within the framework of a sequential perspective in terms of its causes, consequences, reflections extending to the present day, and its significance in world history.

Keywords: *Crusades, Palestine, Seljuks, Ayyubids, Mamluks, Jerusalem*

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca dikkat çeken durumlardan biri Doğu-Batı çekişmesi olarak adlandırabileceğimiz savaşlar, anlaşmazlıklar ve çekişmelerdir. Bu savaşların ilk bilineni MÖ 5. yüzyılda yaşanan Persler (İran) ile Yunanlar arasında cereyan edenidir. Bu savaşa Batı'nın tepkisini Büyük İskender ortaya koymuştur (Demirkent, 1997). Ortaçağı karakterize eden büyük olaylar ise şu şekilde sıralanır: Arabistan'da İslâmiyet'in doğuşu, Türklerin büyük göçler halinde batıya doğru ilerlemesi ve o zamana dek Hristiyanların egemenliğinde bulunan toprakları fethetmesi ve İslâm'ın duraklamış olan hamlesini harekete geçirmesi. Sonuncusu ise Hristiyanlarca başlatılan Haçlı Seferleri'dir (Demirkent, 2002). Haçlı Seferleri, Hristiyan ve Müslüman münasebetleri bağlamında tarihin dönüm noktalarından birini oluşturur (Polat, 2019).

1. Haçlı Seferleri'ne Genel Bakış ve Öncesindeki Tarihsel Gelişmeler

Haç sözcüğü Ermenice kökenlidir. Türkçe'ye o dilden geçmiştir. Haç karşılığı olarak, Batı dillerinde, Latince'den gelen ve “Cruz” köküne dayanan *croix* (Fransızca), *kreuz* (Almanca), *cross* (İngilizce) sözcükleri kullanılır. Bu sözcüğün Grekçesi ise “Stavros” kelimesidir. Türkçe'ye *istavroz* olarak girmiştir. *Stavros* sözcüğü başlangıçta Grekçe'de Homeros'un da kullandığı şekliyle; sivri uçlu kazık, sırık, direk anlamına geliyordu. Sonraları Haç karşılığı olarak kullanılmıştır. Haç sözcüğünün İbranicesi “Talah”, Arapçası “Salib”, Farsçası da “dört çivi” anlamında çerahmıdır. Bu sözcük ise Türkçe'ye çarmıh olarak geçmiştir (Okudan, 2015).

“Haçlı Seferi” veya İngilizce karşılığıyla “*crusade*” sözcüğü, Latince “*haç*” anlamında olan “*crux*” sözcüğünden türemiştir. Bu seferlere katılan kişilere ise giysilerinin üzerinde haç işareti taşıdıkları için “*haçlı*” adı verilmiştir. “Haçlı” (*crucesignatus*) terimini ilk kez, üçüncü Haçlı Seferi öncesinde propaganda faaliyetleri yürüten Britanyalı Gerald, MS 1191'de yazdığı kitabında kullanmıştır. Bu terim Papa III. Innocentius tarafından benimsenmiş ve daha sonraki tarihlerde papalık yazışmalarında yer almıştır (Markowsky, 2008; Asbridge, 2014). Yaklaşık olarak iki yüz yıla yakın bir süre zarfında, yani MS 1095-1270 seneleri arasında sekiz (bazı kaynaklara göre dokuz) ana sefer ve MS 1291'den sonra bir dizi küçük Haçlı Seferi gerçekleştirilmiştir (Büyüm, Hoiberg, Sutherland, & Tüzen, , 2000; Kaleli, 2016; Fila, Benk & Yalkut, 1992). Skizma, Haçlı Seferleri öncesi devirde önem arz eden ve Hristiyan-Batı

dünyasının parçalanmışlığını ifade eden bir unsurdur. Skizma (*schisma*) sözcüğü ayrılık, ayrılma anlamına gelir. Batı (Katolik) ve Doğu (Ortodoks) kiliselerinin birbirinden ayrılmış olmasını ifade eder (Koca, 2017). Görünürdeki görüş ayrılığının arka planında esasen bir yetki tartışması vardır. Roma Kilisesi'nin iddiası şuydu: Hristiyan kiliseleri dünya çapında birlikte hareket eden piskoposlar tarafından yönetilmeli ve bu piskoposlar topluluğuna da Roma piskoposu olan Papa başkanlık etmelidir. Roma Kilisesi, "Roma'nın ilk imparatorluk merkezi olması sebebiyle, Roma piskoposunun diğer eyalet piskoposlarından önde olması gerektiğini" ileri sürmüştür. Buna karşılık Doğu Kilisesi'ne göre Hristiyanlığın eski zamanlardan beri var olan 5 merkezi bulunmaktadır. Bunlar Kudüs, Antakya, Roma, İskenderiye ve İstanbul'dur. Her biri yetki bakımından müsavidir. İki kilise arasındaki gerilim, 1054'te zirveye ulaştı. O yıl Papa IX. Leo, Ortodoks kilisesine olan nefret ve düşmanlığın yanıtı olarak Kardinal Humbert'i İstanbul'a gönderdi. Kardinal Humbert de Ayasofya sunağının içerisine Papa'nın Ortodokslara yönelik hazırladığı aforoz fermanını koydu. Bu olayı müteakiben İstanbul Patriği Kirularios da aforoz yetkisini kullanarak Roma kilisesini dinden çıkarmıştır (Arıkanlı, 2021). Böylece iki kilise arasında kesin ayrılık gerçekleşmiş oldu (Ayan, 2013). Haçlılar Antakya'ya vardıklarında İslâm dünyasında bir parçalanmanın da meydana geldiğini gördüler. Öyle ki MS 750 yılından itibaren Sünnîleri Abbâsîler hilafeti temsil ederken, MS 969 senesinde Mısır merkezli olarak kurulan Fâtımî hilafeti de Şiîlerin iktidarı durumundaydı. Fâtımî hilafeti ile Türkler arasında da Haçlı Seferlerinin çok öncesine uzanan sert bir anlaşmazlık ve nefret bulunuyordu. Barber'in aktardığına göre, Willermus Tyrensis şöyle demişti: "*Derin ve müzmin düşmanlık Doğulular ve Mısırlılar arasında mevcuttur ve dini inançlarındaki zıt dogmatik farklılıklardan kaynaklanmaktadır*" (Barber, 2021, s. 85).

Birinci Haçlı Seferi evvelinde Avrupa'da yaşanan gelişmeler içinde üzerinde durulması gereken önemli bir olay "Atama Tartışması" olarak isimlendirilen meseledir. Olay Papa VII. Gregorius ile Kutsal Roma Germen İmparatoru IV. Heinrich arasında cereyan etmiştir. MS 492-496 yılları arasında görev yapan Papa I. Gelasius, dini konularda Papanın, dünyevi konularda İmparatorun yetkili olduğu şeklinde ifade edilebilecek "Çifte Kılıçlar Teorisi"ni ilan etmişti ve takip eden asırlarda da işler bu kurama uygun şekilde yürütülmüştü. Papa VII. Gregorius MS 1075 yılının mart ayında yayımladığı 27 maddeden oluşan *Dictatus Papae* (Papanın Emirleri) adlı sert bildirisinde bir tartışma başlattı. Bu bildiri, Papa'nın, İmparatoru azletme yetkisinin olduğunu, Papa'nın kesinlikle yargılanamayacağını, piskopos atama ve azletme yetkisinin yalnızca Papa'ya ait bulunduğunu, yerel ya da genel sinod kurulu toplama yetkisinin sadece Papa'da olduğunu belirten bir kararname idi. Patlak veren bu kargaşa ancak MS 1088 yılında

çözümlendi. Birinci Haçlı Seferi öncesinde Papa ile Kutsal Roma-Germen İmparatoru arasında yaşanan bu güç savaşı sebebiyle ilk Haçlı Seferi kralların katılımı olmaksızın diğer önemli soyluların (kont, dük, baron vesaire) öncülüğünde gerçekleşmiştir (Tudebodus, 2022). İslâm orduları MS 638’de Kudüs’ü ele geçirmişlerdi (Paine, 2011; Runciman, 2008). Müslümanların o devirde Kudüs’ü ele geçirmiş olması, her nasılsa, Hristiyanlığın zararına bir vaka olarak görülmemişti. Muhtemelen Batı Hristiyanları şehrin dini manada mukaddesliği ile siyasi egemenliğini birbirine bağlamıyordu. Belki de bunun bilincine varamamışlardı (Cahen, 2010). Ancak, MS 1009 yılında dönemin Fâtımî halifesi ve batılı tarihçiler tarafından “Çılgın Hakim” olarak adlandırılan El-Hâkim Bi-Emrillâh (asıl adı Ebû Alî el-Mansûr) tarafından “Kutsal Mezar Kilisesi” kısmen yıkıldı ki orası Hz. İsa’nın çarmıha gerilip yeniden dirildiği yer olarak kabul edilmekteydi (Öz, 1997a). Kudüs’teki kilise ve manastırlar yağmalandı. Bunu izleyen on yıl boyunca buradaki Hristiyan nüfusu öldürttü. MS 1027’de Müslümanların Kutsal Mezarı taşıdıkları söylentisinin yayılması gerilimi daha da arttırdı (Asbridge, 2014). Yakındoğu’daki diğer önemli bir gelişme ise nispeten kısa süre önce İslâmiyet’i seçmiş olan Selçuklu Türklerinin Türkistan’dan gelmiş olmalarıydı. Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey, MS 1038 yılında Serahs’ta Gaznelileri yenerek başkenti İsfahan olan Büyük Selçuklu Devleti’ni kurdular. MS 1040 tarihinde ise Gazneli Mahmud’un oğlu Mesud’u Dandanakan’da mağlup ettiler. Ordusuyla batıya yönelen Tuğrul Bey, MS 1055’te Abbâsî halifesinin daveti üzerine Sünnî İslâm’ın savunucusu sıfatıyla Bağdat’a girdi ve orada doğunun ve batının sultanı olarak ilan edildi (Runciman, 1989). Onun vefatı sonrasında yerine geçen Alp Arslan ise fetihleri sürdürdü ve ilkin Ermenistan’ı ele geçirdi. Daha sonra ise MS 1071 yılında Malazgirt ovasında büyük bir Bizans ordusunu yendi ve imparator Romanus Diogenes’i esir aldı. Türkler, Alparslan’ın halefi Melikşah zamanında Kutalmışoğlu Süleyman Bey önderliğinde Anadolu’ya yerleşmeye başladılar (Runciman, 1989). Bizans tahtına geçmiş olan Aleksios Komnenos imparatorluğunun güç kaybettiğinin farkındaydı (Paine, 2011).

2. Haçlı Seferlerinin Sebepleri

Alman, Fransız, İngiliz ve son yüzyılda da Amerikan ekollerinin temsilcileri bu eylemlerin asıl motifinin dini unsurlar olduğunu iddia etmektedirler. Bunun sebebinin de Haçlı Seferlerinin tarihi ile ilgilenen bilim insanlarının büyük çoğunluğunun Batı dünyasına ve Hristiyan dinine mensup olmalarıdır. Bu konuda farklı görüşler öne süren tarihçilerden biri Musevi asıllı Prawer olmuştur. Türkler ve İslâm dünyası ise, bugüne değin, Haçlı Seferleri hakkında kendi görüşlerini ortaya koyacak, bu eylemleri kendi açısından değerlendirecek

yeterince eser ortaya koyamamıştır (Demirkent, 1994). Lübnan asıllı Fransız yazar Amin Maalouf'un *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri* (Maalouf, 2014) isimli eser bu son grupta yer alanlara bir örnek olarak gösterilebilir.

Haçlı Seferlerine her ne kadar dini bir motif işlenmek istense de esasen Haçlı ordularını doğuya yönelten güçlü etmenler; açlık, sefalet, dini baskıdan kurtulma, toprak sahibi olma gibi siyasal, sosyal ve bilhassa ekonomik nedenlerdir (Şakiroğlu, 1996; Korunur, 2019). *Haçlı Seferleri* ile dünyanın iki büyük kültür ve medeniyetinin karşılaşması söz konusu olmuştur ki bu etkileşim son derece önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Şimşir, 2018). Haçlı Seferleri, bir başka açıdan, 400 küsur yıl önce Müslümanların eline geçmiş olan Akdeniz havzasının Hristiyanlar tarafından geri alınması isteği olarak karşımıza çıkar (Fila, Benk & Yalkut, 1992). Haçlı Seferlerinin sebepleri arasında gösterilebilecek etmenlerden biri de Müslümanları Avrupa'dan silmek için başlatılan "Reconquista" (Yeniden Fetih) hareketleridir. Müslümanların, İspanya, Sardunya, Korsika ve Sicilya'yı ele geçirmiş olmaları ve burada Müslümanların egemen olmaları Avrupa Hristiyan topluluklarında düşünsel ve duygusal anlamda ciddi bir sarsıntı meydana getirmişti. Bu toprakların yeniden fethedilmesi giderek büyüyen bir erek ve arzu haline geldi (Kaleli, 2016). Dönemin Arap tarihçileri ve vakanüvisleri, "Haçlı Seferleri" tabirini kullanmamışlardır. Araplar, bunları "Frenk Savaşları" ya da "Frenk İstilaları" olarak adlandırmışlardır. Frenk sözcüğü, esas olarak, Frenkleri (les Francs) ifade etmek için kullanılır. Bugün bile halk dilinde Batılıları, özellikle de Fransızları isimlendirmekte kullanılmaktadır (Maalouf, 2014). MS 1071'de gerçekleşen ve Bizans'ın büyük yenilgisi ile neticelenen Malazgirt savaşı Bizans tarihçileri tarafından tam bir felaket olarak nitelendirilmiştir. Steven Runciman'a göre; Willermus Tyrensis artık Bizans'ın doğu Hristiyanlık âlemini koruyamaması sebebiyle bu felaketin Haçlı Seferlerine hak verdiğini ifade etmiştir. Delbrück ise Bizans İmparatorluğu'nun bu savaş sonucunda uzunca bir süre güçlü bir ordu oluşturamayacağı kanaatindedir. Ancak, MS 1081 yılında Aleksios Komnenos'un tahta geçmesi ile birlikte karışıklıkların önü alınmaya başlandı (Runciman, 2008; Tyrensis, 2016). MS 1095 yılında toplanan Piacenza Konsil'ine Bizans elçileri de katıldı. Yaptıkları konuşmalarda, olasıdır ki imparatorun hizmetinde Türklere karşı savaşmanın onurlu bir görev olacağını ve Türkleri Anadolu'dan atmanın ancak böyle mümkün olabileceğini söylemişlerdir (Demirkent, 1997). O tarihlerde Doğu Hristiyanları da bölünmüş durumdaydı. Süryani, Ermeni, Kıpti kiliseleri Bizans'tan kopmuşlardı. Bu kiliselerin başlangıçta Latinlerle iş birliği yapmasının altında yatan nedenlerden birisi buydu. Kudüs'ün fethinden sonraki süreçte ise, yerli Hristiyanlar (Süryani vb.) Latinlerle değil, Selâhaddîn Eyyûbî ile ittifak

kurmuşlardır. Bu durum, Kudüs'ün fethinin ya da genel olarak Haçlı Seferleri'nin basitçe Hristiyan-Müslüman ayrımını aşan bir anlam taşıdığını ifade eder (Arıkanlı, 2021). Ortaçağ tarihçisi ve kendisi de Malta ve Saint John Şövalyeleri gibi dini teşkilatlara mensup bir Katolik olan Jonathan Riley-Smith, Haçlı Seferlerinin başlangıcında ve süresince bunu “*Kutsal Savaş*” olarak niteleyenlerin kullandıkları dine ilişkin ve sevgi dolu kavramlardan yola çıkarak, bu seferlere katılanların temel amacının din kardeşliği ve Tanrı aşkı olduğu noktasından hareketle bir sevgi hareketi olduğunu iddia etmiştir (Riley-Smith, 1980). Oysa Haçlı Seferlerinin bir kısmı, Hristiyan dinine mensup insanların yaşadığı Balkanlar, Fransa, İtalya, Baltık Ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa gibi farklı coğrafyalar üzerine yapılmıştır. Oralarda da Haçlılar ciddi katliamlar yapmışlardır ki kanaatimizce bunun bir sevgi hareketi olduğunu söylemek olası değildir. İsa Mesih'in mirasının savunulmasının belirgin bir manevi yönü bulunduğu da iddia edilebilir (Phillips, 2002). Birinci Haçlı Seferi'nin sebepleri konusunda İslâm tarihçilerinin konuyu çok ayrıntılı ele almadıkları görülmektedir. Odabaşı'nın aktardığına göre, El-Azîmî, Hristiyan hacıların 1093–94'te Kudüs'ü ziyaretten mahrum bırakılmalarına doğrudan bir savaş sebebi olarak değinen tek yazardır ve Haçlıların Doğu Akdeniz'e gelişini bu sebebe bağlamaktaydı (Odabaşı, 2018).

3. Haçlı Seferlerine Zaman Dizinsel Kısa Bakış

Haçlı Seferleri, Batılı Hristiyanların Kudüs'ü ve diğer kutsal yerleri Müslümanların elinden geri almak için MS 1095–1270 yılları arasında düzenledikleri toplam sekiz askeri seferden oluşur (Barber, 2021; Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000; Asbridge, 2014; Koca, 2017).

3.1. Birinci Haçlı Seferi

Papa II. Urbanus, 18 Kasım 1095'te toplanan Clermont Konsilinde, 27 Kasım 1095 Salı günü, dev bir kalabalık önünde silah başı çağrısı yaptı. 27 Kasım 1095'te Clermont'taki bu büyük kilise konsilinin sonunda, Fransa'nın merkezinde, Papa II. Urbanus, kutsal Kudüs şehrini Müslümanların elinden kurtarmak için güçlü bir çağrı ile Birinci Haçlı Seferi'ni başlattı. Çağrısına verilen yanıt oldukça dikkat çekiciydi: Clermont'taki seyirciler “*Tanrı öyle istiyor!*” nidalarıyla konuşmasını kesti ve yüzlerce kişi bu keşif seyahatine katılmak için yalvardı (Çekiç, 2024; Çelik, 2021; Tyrensis, 2016; Phillips, 2002). Anlatılanlara göre, konuşması sık sık “*Deus lo volt!*” nidalarıyla kesilmişti (Runciman, 2008; Mombert, 2022). Papa II. Urbanus, Katolik Kilisesi'nin vaizleri aracılığıyla Avrupa'nın en uzak bölgelerine kadar halkı geniş katılımlı bir Haçlı Seferi'ne çağırdı (Çelik, 2021). Birinci Haçlı Seferi'nin farklı Hristiyan hükümdarların

Müslümanlara karşı açtıkları kutsal diye tabir edilen savaşlardan farkı, bu defakinin hem bir hac yolculuğu hem de bir savaş olmasıydı. Kısa süre zarfında Haçlı Seferleri için hukuksal bir kuram da hazırlandı. Buna göre Kilise, yemininin gereklerini yerine getirdiği sürece haçlının canını ve malını himayesi altına alacaktı (Fila, Benk & Yalkut, 1992). Aquensis'ten aktaran Arıkanlı'ya göre, Albertus Aquensis *Historia Ierosolimitana* adlı eserinde, sefere soyluların ve dindarların yanı sıra zina yapanlar, katiller, hırsızlar, yalancı şahitlik yapanlar ve haydutlar dâhil her türden insanın tabiri caizse “*koştura koştura*” katıldığını; “*katil, hırsız, yalancı, haydut sürüsü*” sayılan bu kesimin günahlarından arınma umuduyla yola çıktığını ve bu yüzden dönemin seferlerine “Silahlı Hac” denildiğini kaydeder (Arıkanlı, 2021). Papa'nın çağrısı, Pierre L'Hermite (Münzevi Pierre) ve yardımcısı Gautier Sans Avoir tarafından geniş halk kitlelerine taşındı; bu hareket “Halkın Haçlı Seferi” diye anıldı. Pierre L'Hermite önderliğinde Konstantinopolis'e doğru harekete geçen devasa ayaktakımı topluluğu, resmi Haçlılar henüz hazırlık aşamasındayken yola çıkmıştı (Aguilers, 2023; Paine, 2011). Kudüs'ün Türkler tarafından fethinden yaklaşık yirmi yıl sonra kutsal mezarı ziyaret eden Pierre L'Hermite, Avrupa'ya döndüğünde vaazlarıyla kitleleri heyecana sürükledi (Gibbon, 1787; Tyrensis, 2016). Vaazlarının etkisi, Mesîh'in dönüşünün yakın olduğu, insanların tövbe edip hayır işlemleri ve Hz. İsa yeryüzüne dönmeden evvel kutsal toprakların Hristiyanlarca geri alınması gerektiği vurgusundan kaynaklanıyordu (Runciman, 2008). Pierre L'Hermite öncülüğündeki birlikler 1096'da Konstantinopolis'e ulaştılar; Anadolu'ya geçince Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın birlikleri tarafından Kserigordon ve Civetot'ta imha edildiler (Runciman, 2008; Tudebodus, 2022; Demirkent, 1997; Maalouf, 2014). Böylece “Halkın Haçlı Seferi” yenilgi, hüsrân ve binlerce ölümle sonuçlandı (Korunur, 2019). Asıl Haçlı kuvvetleri Ağustos 1096'da harekete geçti. Batı Avrupa krallarının katılmadığı bu seferde kuvvetlerin büyük kısmını Frank şövalyeleri oluşturuyordu; dört kol halinde organize olmuşlardı ve her bir kolun başında bir soylu bulunmaktaydı (Phillips, 2002). Yaklaşık bir yıl sonra Konstantinopolis'e vardılar. Bizans İmparatoru I. Aleksios, Türklerden geri alınacak toprakların kendisine bırakılması ve yeni fethedilecek yerlerde Bizans'a sadık idarelerin kurulması konusunda Haçlı önderlerinden söz aldı (Büyüm, Hoiberg, Sutherland, & Tüzen, , 2000; Asbridge, 2014; Fila, Benk & Yalkut, 1992; Koca, 2017; Komnena, 2021). Haçlı birlikleri Anadolu'ya geçerek Haziran 1097'de Nikaia'yı (İznik) ele geçirip Bizans'a bıraktılar; ardından Dorileon (Eskişehir) önlerinde Selçukluları yendiler (Asbridge, 2014; Maalouf, 2014). İbnü'l-Kalânîsî bu muharebeyi şu sözlerle aktarır: “*Frenkler Türk ordusunu kılıçtan geçirdiler. Öldürdüler, yağmaladılar ve pek çok tutsak alıp onları köle olarak sattılar.*” (Maalouf, 2014, s. 36–38). Haçlılar büyük

zorluklarla Anadolu'yu geçtikten sonra Antakya'yı yaklaşık sekiz ay süren kuşatmanın ardından aldılar (Maalouf, 2014; Tudebodus, 2022; Aguilers, 2023; Ayan, 2013; Asbridge, 2014). Antakya sonrasında yaşanan açlık nedeniyle Maarra'da siviller katledildi; hatta bazı Frenk kroniklerine göre insan eti yendi. Raoul de Caen'ın ifadesi şöyledir: *“Maarra'da bizimkiler yetişkin dinsizleri kazanlarda kaynatıyor, çocukları ise şişe geçiriyor ve kızartıp yiyorlardı.”* (Maalouf, 2014, s. 63; Demirkent, 1997, s. 46–47). Ertesi yıl papaya gönderilen resmi mektupta da şu ifadeler yer aldı: *“Ordu, Maarra'da çok ciddi bir açlık durumu ile karşılaştı. Gıda ihtiyacının doğurduğu zaruret hali, muhtaç olanları, Müslümanların cesetlerini yemek gibi canavarca bir eylem ile yüz yüze bıraktı.”* (Aguilers, 2023, s. 137; Tudebodus, 2022, s. 157–160). Bu esnada Mısır'daki Fâtımîler, Antakya'da Kürboğa'nın yenilgisini öğrenir öğrenmez Filistin'e yöneldiler; Kudüs'ü, İlgazi ve Sökman'dan kırk günlük direnişten sonra devraldılar ve sınırlarını Nehrû'l-Kelb'e kadar genişlettiler (Runciman, 2008; Avcı, 2002). Haçlı kuvvetleri 19 Mayıs 1099'da Fâtımî topraklarının kuzey sınırını oluşturan Nehrû'l-Kelb'i geçtiler (Maalouf, 2014). Antartus'un (Tortosa) zaptı ikmal ve bağlantı hatlarını güçlendirdi; Godefroi de Bouillon, Bohemond ve Robert de Flandre Antakya'dan ayrılıp Lazkiye'ye yönelirken Raymond, Tancred'in çekincelerine rağmen Arka'yı kuşattı; başarısızlamayınca ordu Trablusşam'a yürüdü ve emirin desteğiyle Beyrut, Sayda ve Sur'u geçerek 24 Mayıs'ta Akkâ'ya ulaştı. Remle'ye vardıklarında şehir halkı kenti terk etmişti; Beytülahm elçileri gelip bağlılık bildirdiler. Nihayet, 7 Haziran 1099'da bir salı günü Kudüs uzaktan görüldü (Runciman, 2008).

3.1.1. Kudüs Kentinin Coğrafi Tarihi ve Önemi

Kudüs, Semitik dinler olarak adlandırılan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet bakımından dini ehemmiyete sahip tek şehir durumundadır. Bu kente verilmiş çok sayıda isim vardır. Batı Sami tanrılarından Şalem/Salem'e atfen “Yeru-Şalem: Şalem/Salim'in şehri” en yaygın olarak bilinen ve kullanılanıdır (Aydın, 2018). Kent, Lut gölünün batısında yer almakta ve bu çukur sahadan fay diklikleriyle ayrılmış olan Yahudiye platosunun dalgalı yüzeyi üzerinde kurulmuştur. Kuş uçuşu, Lut gölüne 24 km, Akdeniz kıyılarına 52 km uzaklıktadır. Kudüs'ün tarihi oldukça eskilere uzanır. Şehrin adının geçtiği bilinen en eski belgeler MÖ XIX–XVIII. yüzyıllara ait Mısır metinleridir. MÖ XIV. yüzyıldaki Tell Amarna mektuplarında “Urusalim” olarak, Geç Asur metinlerinde “Urusilimmu/Ursalimmu” olarak, İbrânîce Masoretik metinlerde “Yruşlm/Yruşlym” şeklinde, Ârâmîce Eski Ahid'de ise “Yerûşâlêm” olarak geçmektedir.

Müslümanlar şehre farklı adlar vermiştir. Bunların başında “bereket, mübarek olmak” anlamına gelen *Kuds* gelir. Kur’ân’da doğrudan Kudüs adı geçmemektedir; fakat muhtelif tabirlerle (el-Mescidü’l-Aksâ, el-İsrâ 17/1; el-Mübevvee sıdk, Yûnus 10/93; el-Ardü’l-Mukaddese, el-Mâide 5/21) kentin ve bölgenin işaret edildiği ifade edilmektedir (Harman, 2002). Kudüs’ün bereketli kılındığını belirten ayetlerin çoğu Mekke dönemine aittir; bu da İslâm’ın ilk yıllarından itibaren bu şehrin öneminin vurgulandığını göstermektedir. Ayrıca sahabenin Mekke döneminde namazlarını Beytü’l-Makdis’e yönelerek kılmaları Kudüs’ün ümmet vicdanındaki yerini kanıtlar (Gündüz, 1992). İsrâ olayı ise bu sevginin daha da artmasına neden olmuştur (Altun, 2017). Yahudiler için Kudüs, Tanah’taki ifadelerle bağlantılı olarak Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemleriyle özdeşleştirilmekte ve Museviliğin kalbi olarak görülmektedir. Hristiyanlar içinse Kudüs, Hz. İsa’nın yaşamı ve çarmıha gerilişindeki rolü nedeniyle kutsallık taşımakta; ayrıca Mesîh krallığının merkezi olarak kabul edilmektedir (Batuk & Mert, 2017). İslâmî gelenekte ise Beytü’l-Makdis, yeryüzünde ibadet amacıyla inşa edilen ikinci mescid kabul edilir. Hz. İbrahim’den Hz. İsa’ya kadar pek çok peygamberin uğrak yeri olmuş, son olarak Hz. Muhammed tarafından ziyaret edilmiştir. Kutsallığına işaret edilen üç mescidden biridir; orada yapılan ibadet, sevap bakımından Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi’den sonra gelmektedir (Güç & Sayar, 2020).

3.1.2. Kutsal Kentin Haçlıların Eline Geçışı ve Kudüs Katliamı

Haçlılar ilerledikleri güzergâh boyunca; Bizans güçleriyle birleştikleri Mayıs–Haziran 1097’de İznik’te, Ekim 1097–Haziran 1098’de Antakya’da ve Haziran–Temmuz 1099’da Kudüs’te olmak üzere üç büyük kuşatma gerçekleştirmişlerdi. Ayrıca 1 Temmuz 1097’de Dorileon’da (Eskişehir) ve 28 Haziran 1098’de Antakya önlerinde iki kritik savaşı kazandılar (Barber, 2021).

“Yaklaşık üç yıl süren yürüyüşten sonra, 7 Haziran 1099 Salı sabahı, Kudüs’ün karşısındaki en yüksek tepeye ulaşılar. Uzun zamandır hayalini kurdukları Kudüs artık Haçlıların gözlerinin önündeydi. Bu yüksek noktaya Sevinç Tepesi (Montjoie) adını verdiler. Haçlılar aynı günün akşamında kent surlarının önüne gelerek ordugâhlarını kurdular.” (Demirkent, 2002, s. 329–332).

Aguilers’e göre savaşabilecek Haçlıların sayısı toplamda 12.000 kişiydi. Bunların haricinde çok sayıda sakat ve yoksul bulunuyordu. Kudüs’ü savunanlar ise kadınlar ve çocuklar hariç 60.000 civarındaydı. Albertus Aquensis Haçlıların sayısını kadın–erkek dahil 60.000, Willermus ise savaşçı olmayanlarla birlikte 40.000 olarak kaydetmiştir. Kudüs’ü savunanların da iyi silahlanmış 40.000 kişi olduğunu yazar (Aguilers, 2023).

“O sırada Kudüs Fâtımîlerin elinde bulunuyordu. Kent sağlam surlarla çevriliydi. Kudüs Valisi İftihârüdevle haçlı kuşatmasına karşı gerekli önlemleri almıştı. Haçlılar, 17 Haziran’da Yafa Limanı’na gelen iki Cenova ve dört İngiliz gemisinden yardım aldılar. Bu yardım sayesinde şehre saldırmak için gerekli aletleri, merdivenleri ve hücum kulelerini yaptılar. Nihayetinde Haçlılar 13–14 Temmuz gecesi genel taarruza kalktılar. Ertesi gün kuzey surlarından hücum eden Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon’un birlikleri, Norman reisi Tancred’in askerleriyle beraber öğle saatlerinde Çiçek Kapısı yakınında surları aşmayı başardılar. Şehre inenler Sütunlar Kapısı’nı açarak ana ordunun şehre girmesini sağladılar. Netice itibariyle beş hafta süren kuşatmanın ardından kent düştü (23 Şaban 492 / 15 Temmuz 1099, Cuma)” (Hizmetli, 2016, s. 407–416; Demirkent, 2002, s. 329–332).

Kudüs’ün düşmesinden sonra Haçlılar üzerlerindeki gerilimi Müslüman ve Yahudi savunucuları korkunç bir şekilde katlederek çıkardılar (Phillips, 2002). Polat’ın Willermus’a dayanarak aktardığına göre; Haçlı kulelerinin yüksekliği surlardan fazlaydı. Bu kulelerden atılan yanıcı maddeler yangın çıkardı, savunucular geri çekilmek zorunda kaldı ve Haçlı birlikleri merdivenler aracılığıyla kente girmeyi başardı (Polat, 2019; Tyrensis, 2016). Toulouse Kontu Raimond de Saint Gilles güney surlarından kente girdi. Kudüs Valisi İftihârüdevle’yi Dâvûd Kulesi’nde kuşatarak teslim olması halinde serbest bırakılacağı garantisini verdi. Vali, çaresizlik içinde bu teklifi kabul etti ve garnizonu ile birlikte Kudüs’ten çıkan tek Müslüman grup oldu (Maalouf, 2014; Runciman, 2008; Demirkent, 1997). Müslümanlar 638 yılında Kudüs’ü fethettiklerinde Halife Ömer, Hristiyanlara can ve mal güvenliği sağlamıştı. Haçlılar ise tam tersine davranarak kentteki bütün Müslümanları ve Yahudileri öldürdüler (Paine, 2011; Korunur, 2019). Fulcherius, şövalyelerin Arapların yuttukları altınları çıkarmak için onları öldürüp karınlarını yardıklarını aktarır. Raimundus ise Harem-i Şerif’e giderken, *“cesetlerin içinden geçtiğini ve dizlerine kadar çıkan kan birikintilerinin bulunduğunu”* yazar (Asbridge, 2014; Demirkent, 2002; Demirkent, 1997; Ayan, 2013; Tyrensis, 2016). Polat’ın aktardığına göre, Fulcherius Haçlıların merhamet dileyenleri bile öldürdüğünü belirtmiştir (Polat, 2019). Bu katliam, Ma’arratünnümân’da yaşananı bile aşmıştır. Dönemin pek çok kaynağı bu vahşeti doğrulamaktadır (Aguilers, 2023; Tudebodus, 2022).

Albertus Aquensis ayrıca, kentin alınışının üçüncü gününde Hristiyan liderlerin esirleri öldürmeye karar verdiklerini; erkek, kadın, çocuk, hamile ve bebeklerin dahi katledildiğini aktarır: *“Erkekler, genç kızlar, kadınlar, hamileler, emzikli çocuklar ve hatta bebekler ayırt*

edilmeksizin öldürüldü; Kudüs'ün bütün sokakları cesetlerle doldu ve kanla kaplandı.” (Aguilers, 2023, s. 211–212).

İbn Hallikân ise, Kudüs'ün el-Efdal'in elinde olmasını eleştirerek “*Eğer Kudüs Artukluların elinde kalmış olsaydı muhakkak ki Müslümanlar için çok iyi olurdu*” sözleriyle Fâtımî vezirini suçlamıştır (Çelik, 2021). Birinci Haçlı Seferi'nin sonunda Latin Hristiyanlığı, Kudüs başta olmak üzere Antakya ve Edessa (Urfa) gibi stratejik kentleri ele geçirdi. Böylece Batı Avrupa için birer ileri karakol işlevi görecektir “Haçlı Devletleri” ortaya çıktı: Kudüs Krallığı, Antakya Prenslığı, Edessa Kontluğu ve Trablus Kontluğu (Asbridge, 2014). Netice itibarıyla Haçlılar, dini bir motifle çıktıkları birinci seferin sonunda hem kutsal beldeleri zapt ettiler hem de büyük katliamlar yaparak zenginlik ve geniş topraklar elde ettiler (Polat, 2019).

3.2. İkinci Haçlı Seferi

Kudüs'ün zapt edilmesinden hemen sonra kentin nasıl idare edileceği ve muhafazasının nasıl olacağı konusu gündeme geldi. Büyük Haçlı reislerinin isimleri ilk sıralardaydı. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Godefroi iktidarı eline almayı kabul etti ancak kral unvanını kullanmak istememişti. Kendisini “Kutsal Mezarın Savunucusu” olarak adlandırdı (Ernoult Kroniği, 2021). Haçlıların büyük kısmı gemilerle Filistin'den ayrıldılar ve ülkelerine döndüler. Sonraki yıllarda, I. Haçlı Seferi'ne katılanlar arasında vefat edenler olmaya başlamıştı. 18 Temmuz 1100 tarihinde Godefroi vefat etti. O esnada patrik Daimbert, Tancred ile birlikte Hayfa'yı ele geçirmek için seferde bulunuyordu. Bundan yararlanan Godefroi'nın yakınları, onun Urfa'daki kardeşi Baudouin'e gizlice haber gönderdiler ve Kudüs'e gelip idareyi eline almasını istediler. Böylece Baudouin (Baldwin) onun yerini aldı ve MS 1100 yılının Noel gününde krallık tacını taktı (Şeyban, 2000). Tancred 1112'de bir hastalıktan dolayı öldü. 1118'de ise Bizans İmparatoru Aleksios hayatını kaybetti (Runciman, 2008; Paine, 2011). Dönemin Musul-Halep Atabeyi İmâdeddîn Zengî, topraklarını ikiye bölen Edessa Haçlı Kontluğu'nu 1144 yılında ortadan kaldırarak bölgenin en büyük siyasî gücü haline geldi. Urfa Kontluğu'nun ortadan kaldırılması, başta Kudüs olmak üzere Antakya ve Trablusşam gibi Haçlı devletlerinin varlığını ciddi biçimde tehlikeye soktu. Bu gelişmeyi takiben o zamanki Kudüs kraliçesi Melisende, Papa III. Eugenius'a başvurdu ve Batı Hristiyan dünyasından yardım talep etti (Koca, 2017). Edessa'nın düşüş haberi 1145'te Papa III. Eugenius'a ulaştı. Böylece I. Haçlı Seferi'nden yaklaşık 55 yıl sonra bu defa Batı Avrupa Hristiyanlarını endişelendiren kötü bir haber gelmiş oldu (Korunur, 2019). Papa yeni bir Haçlı Seferi için çağrıda bulundu (Paine, 2011; Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000). Müslümanlar Edessa'nın yeniden ellerine geçişini Hristiyanların aleyhine bir dönüm noktası olarak değerlendirdiler. İbnü'l-Esîr bu

konuda şöyle yazmıştır: “İslâm, karartıldıktan sonra, yeniden bir dolunay gibi parladı.” Zengî’nin başarısı, onu bir mücahit veya kutsal savaşçı olarak tasvir eden çağdaş şiirlerde övgüyle karşılandı ve ilk kez “cihad” Kudüs’ün nihai yeniden fethine doğru ilerlemek için gerçek anlamda aktif bir güç haline geldi (Phillips, 2002, s. 37; Hillenbrand, 1994, s. 60–69).

İkinci seferin birincisinden farkı, sefere katılanlar arasında Avrupa hükümdarlarının bulunmasıydı. Fransa kralı VII. Louis ve Alman imparatoru III. Konrad bizzat sefere iştirak ettiler (Odo, 2021). Papa III. Eugenius, liderlik için Fransa kralını seçmişti. Daha önceleri yaşanan bölünmüş liderlik sorunları göz önünde bulundurulmuştu; buna rağmen Fransız ve Alman orduları arasında gerilim çıktı (Paine, 2011). Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Haçlılara erzak, kılavuz ve lojistik yardım sağlayacağını bildirdi fakat askeri birlik göndermedi (Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000). İmparator Manuel, büyük orduların topraklarından geçişinden endişeliydi. Hatta doğu sınırlarını güvenceye almak için Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud ile bir anlaşma yaptı; Haçlılar bu anlaşmayı öğrendiklerinde ihanet olarak değerlendirdiler (Asbridge, 2014). İki kralın komutasındaki ordular 1147’de Konstantinopolis’e vardılar. Atalarının yaptığı gibi kara yolunu kullanmayı tercih ettiler (Paine, 2011). İzmit’e (Nikomedia) vardığında Alman ordusu içinde anlaşmazlık çıktı ve birlikler ikiye bölündü. İmparator III. Konrad ordusuyla Konya’ya ilerlerken, kardeşi Freisingli Piskopos Otto ve pek çok asilzade deniz yolunu seçti (Odo, 2021). Bizans İmparatoru, Haçlıları Bizans topraklarından ilerlemeleri konusunda uyarmıştı. Ancak Alman imparatoru, uyarıyı dikkate almayıp doğrudan Selçuklu ülkesine girince Dorileon (Eskişehir) yakınlarında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud’un ordusu ile karşılaştı. III. Konrad ağır kayıplar verdi ve İznik’e kaçmak zorunda kaldı. Bir ay sonra VII. Louis ile Konstantinopolis’te buluştu. Daha sonra Bizans toprakları üzerinden zorlu bir yolculukla Mart 1148’de Antakya’ya ulaştılar. Bu sırada III. Konrad Efes’te hastalanmış, gemiyle Akkâ’ya geçerek Kudüs’e ulaşmıştı. İki hükümdar burada yeniden buluştular. O dönemde Kudüs’ü Kral III. Baudouin ve annesi Kraliçe Melisende yönetmekteydi (Paine, 2011; Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000). Haçlılar önce zengin bir Müslüman kenti olan Şam’a saldırmaya karar verdiler. Edessa’nın fethi gündemden düşmüştü. Emir Unur tarafından yönetilen Şam kuşatıldı (Fila, Benk & Yalkut, 1992). 4 Temmuz 1148’de Haçlı orduları şehre ulaştılar. Başlangıçta güneydeki bahçelerden ilerleme sağladılar; fakat daha sonra şehrin diğer tarafına yöneldiler. Phillips’e göre bu stratejik bir hataydı (Phillips, 2002). Emir Unur, eskiden düşmanı olan Nûreddin Zengî’den yardım istemek zorunda kaldı. Nûreddin’in Şam’a yaklaştığı haberi üzerine Haçlılar telaşa kapıldılar ve 28

Temmuz'da kuşatmayı kaldırarak Kudüs'e döndüler. Böylece II. Haçlı Seferi başarısızlıkla sonuçlandı (Fila, Benk & Yalkut, 1992).

Phillips'in ifadesiyle, *"Haçlı seferinin umutlarından, masraflarından ve acılarından sonra, bu kadar çabuk başarısızlığa uğramak onları derinden sarstı."* (Phillips, 2002, s. 75). Önce III. Konrad Konstantinopolis üzerinden Avrupa'ya döndü. Başarısızlığı kısa sürede unutuldu. Daha sonra VII. Louis de aynı şekilde ordusuyla geri çekildi (Paine, 2011; Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000).

3.3. Üçüncü Haçlı Seferi

Kudüs kralı III. Baudouin, MS 1153'te büyük bir sahil kenti olan Ascalon'u fethetti. Genç sayılabilecek bir yaşta, otuz ikisinde, III. Baudouin öldü. Yerine kardeşi Ascalon kontu Amalric geçti (Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000). MS 1167'de Kahire yakınlarında Franklar ile Müslümanların ordusu karşı karşıya geldi. Müslümanları Şîrkûh (Shirkuh) yönetiyordu. Yanında kardeşinin oğlu Selâhaddîn-i Eyyûbî de vardı. Neticede Şîrkûh geri çekildi. Bir süre sonra Şîrkûh ve Selâhaddîn-i Eyyûbî, Mısır'ı fiilen yöneten güçlü vezir Şâver b. Mücîr'in (Shawar) kellesini uçurdular ve yönetime el koydular. Şîrkûh da fazla yaşamadı ve birkaç ay içinde öldü. Böylece Mısır'ın idaresi Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin eline geçti (Paine, 2011). Yaklaşık 200 yıllık bir saltanatın ardından Şîi Fâtîmî halifeliği, son halife el-Adîd'in henüz 20 yaşında iken ölümü üzerine son buldu. Bu olayın önemli yansımalarından biri Haşhâşîler (Arapça: *Ḥašīšīyye* ya da Arapça: *Ḥašṣaṣun*) Tarikatı üzerinde olmuştur (Öz, 1997). Onlar, Şîiliğin yeni bir altın çağının başlayacağını ümit etmekteydiler; dolayısıyla büyük bir hayal kırıklığına uğradılar (Maalouf, 2014). Halife el-Adîd 13 Eylül 1171'de vefat etmişti. Selâhaddîn-i Eyyûbî onun görkemli cenaze törenine katıldı ve çocuklarını ortadan kaldırma yoluna gitmedi. Ailenin yine halifenin sarayında kalmasına izin verdi. Ancak soylarını sürdürmelerini engellemek üzere çocuk yapmaları yasaklandı (Asbridge, 2014; Saladin, 1995). Jonathan Phillips'in anlatımına göre, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından yeniden fethini başaracak adam MS 1137 yılında Bağdat'ın kuzeyinde, Dicle Nehri üzerindeki Tikrit (Takrit) kalesinde doğdu. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ilk yıllarına at binmedeki becerisi ve polo oyunundaki şöhreti damgasını vurdu. 1169'da Mısır'ın fethinde amcası Şîrkûh'a katılmak üzere Müslüman askerlerin saflarında yükselmeye yetecek askeri cesaret gösterdi ve ardından orada iktidarını kurdu. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Mısır üzerindeki hâkimiyetini pekiştirdi ve Frankları yerinden etmek için bir güç toplamaya çalışmak gibi uzun bir göreve başladı. Bunu başarmak için büyük kaynaklara, diplomatik başarılarla, Sünnî dini hiyerarşinin onayına, askeri güce ve iyi talihe ihtiyacı vardı. Zaman zaman Frankların gücünü sınıdı (1177 ve 1183'te olduğu gibi)

ve kaynaklarının yerleşimcileri yenmek için yetersiz olduğunu anladığında bu konuda tedbir alıp onları daha da geliştirdi (Phillips, 2002). Amalric'in ölümü üzerine Kudüs tahtına on üç yaşındaki oğlu IV. Baudouin oturdu. Kendisi cüzzamlıydı. Bizans için de kötü günler söz konusuydu. MS 1176'da Myriocephalum (Miryokefalon) savaşında Türklere karşı ağır bir yenilgi aldılar. Cüzzamlı kral IV. Baudouin zamanında Kudüs'ün durumu giderek bozulmuştu. Hristiyanlar, MS 1177'de, sayıca çok daha az askere sahip olmalarına rağmen, Müslümanları pusuya düşürerek Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi Remle'de (Montgisard) mağlup ettiler (Özer, 2018). Son Emevî halifesi II. Mervân'ın Abbâsî ordusunun karşısında yenildiği son savaşlardan biri de (132/750) burada cereyan etmiştir (es-Sakkâr, 2007). Remle Savaşı'nın ne şekilde cereyan ettiği konusunda kaynaklar pek aynı görüşte değildir. Ancak, savaşın sonucu hakkında kesin bir uzlaşma söz konusudur. İslâm kaynakları, Haçlıları dikkate almayan, tedbirsiz ve çoğu silahsız Müslüman askerlerin Haçlı şövalyeleri tarafından aniden baskına uğratıldığını aktarırlar. Bu kaynaklara göre, Selahaddin dağılan askerlerini toplamaya çalışmış, bunu başaramayınca bozgun halinde geri çekilmiştir. Buna karşılık Willermus, Müslümanların yazdıklarının tersine, Selahaddin'in Kudüs Kralı IV. Baudouin'in Askalân'dan harekete geçtiğinden haberdar olduğunu, dağılmış halde bulunan askerlerini etrafında toplamaya çalıştığını yazmaktadır.

Malcolm Cameron Lyons ve D. E. P. Jackson ise bahsi geçen bu yerlerin söz konusu olamayacağını şüpheli bir yaklaşımla ortaya koyarlar. Onlara göre savaşın cereyan ettiği yer Askalân'a yarım günlük uzaklıkta bulunmalıdır. Remle'nin konumu bu tanıma pek uymaz. Yine Mons Gisard (veya Tell Gezer), Askalân'a 40 km. uzaklıktadır. O yüzden bu yazarlar, Askalân'dan yaklaşık 26 km. mesafede batıda bulunan günümüzdeki Kefar Menahem bölgesini öne sürmektedirler. Steven Runciman ise Müslümanların Montgisard Kalesi yakınında, Remle'nin birkaç km. güneydoğusunda uçurumlu bir vadiden geçerken baskına uğradıklarını kaydetmiştir (Özer, 2018; Asbridge, 2014). Selâhaddîn-i Eyyûbî genç ve cüzzamlı kral IV. Baudouin ile MS 1180'de iki yıllık bir barış anlaşması yaptı ve bu anlaşmayı daha da uzattı. Bu arada başkentini daha merkezi bir konum olan Şam'a nakletti. Selâhaddîn-i Eyyûbî, ilk olarak 26 Kasım 1174'te Dımaşk'ı (Şam) ele geçirmiş, daha sonra 12 Haziran 1183'te Haleb'i ve 3 Mart 1186'da imzaladığı anlaşma ile Musul'u hâkimiyeti altına almıştı. Böylece İslâm birliğini sağlamış oldu. Kısacası Nûreddîn'in ölümünden Musul'un teslim olduğu 1186 yılına kadar Selâhaddîn-i Eyyûbî, hem Müslüman rakipleri hem de Haçlılarla, kimi zaman ise bu ikisinin ittifakıyla mücadele etmek zorunda kaldı (Özer, 2018). MS 1180 baharında Kudüs Krallığı

kargaşaya sürüklendi. İki yıl önce Sibylla, William Longsword'un oğlu Baldwin'i doğurmuştu. Yas dönemi sona erdiğinde onun için başka bir koca seçmesi gerekiyordu. Yerleşimciler, Fransa Kraliçesinin yeğeni ve 1171'de Kudüs Krallığını ziyaret etmiş olan Burgundy Dükü III. Hugh'u seçtiler. Ancak MS 1180'in başlarında Dük III. Hugh hâlâ Levant'a doğru yola çıkmamıştı. Bu arada Trabluslu Raymond ve Antakyalı III. Bohemond aniden Kudüs Krallığında ortaya çıktılar. Kral IV. Baudouin, hastalığının özellikle kötü bir evresindeydi ve acı çekiyordu. Sibylla'nın Raymond'un destekçilerinden biri olan İbelinli Balian ile evlenmesinden korkuyordu. Annesi Courtenay'lı Agnes ve amcası Joscelin (eski Edessa kontu) tarafından cesaretlendirilen kral, otoritesini korumaya çalışmak için hızla harekete geçti. Sibylla, kardeşi Aimery kraliyet polisi olmasına rağmen, Levant'a nispeten yeni gelen Lüzinyanlı Guy ile evlendi. Guy bir Poitevin'di ve yerleşimcilerin Batı'ya yaklaşımlarında başlıca hedeflerinden biri olan İngiltere Kralı II. Henry'nin tebaasıydı. Belki de bu bağlantının Henry'nin desteğini teşvik edeceğini umuyordu. Guy ve Sibylla, oldukça karışık bir ortamda, MS 1180 senesinin Kutsal Haftasında evlendiler. Ancak buradaki kilit mesele, Kont Raymond'un adayının reddedilmesinin, Latin Doğu'nun yönetici aileleri arasında gerçek bölünmeyi ateşleyen olay olmasıdır (Phillips, 2002). Cüzzamlı Kral IV. Baudouin (Baldwin) MS 1185'te henüz 23 yaşındayken öldü. Tahta ilkin daha çocuk yaşta olan yeğeni V. Baudouin çıktı ancak dokuz yaşında öldü. Ardından tahtı Guy de Lusignan ve karısı sahiplendiler (Paine, 2011; Asbridge, 2014). V. Baudouin'in annesi Sibylla kraliçe olarak taç giydiğinde kocası Guy'ı da kral olarak seçti ve ikinci tacı da onun başına yerleştirdi (Barber, 2021; Ernoul Kroniği, 2021; Richard, 2022). Prens Reynald of Châtillon komutasındaki Kudüs Krallığı birliklerinin MS 1186–1187 kışında bir kervana saldırması üzerine barış anlaşmasının bozulmasını müteakiben Selâhaddîn-i Eyyûbî Haçlı devletlerine savaş açtı (Phillips, 2002). Taberiye üzerine yürüdü ve kenti bir günde ele geçirdi. Haçlı reisleri Kudüs'te toplanarak bir karara varmaya çalıştılar. Sonunda, Raymond'un barış yanlısı düşüncelerine değil de fanatik, açgözlü ve kan dökücü Prens Arnat'ın (Reynald of Châtillon) fikrine ağırlık verdiler.

3 Temmuz 1187'de yaklaşık 10.000 kişiden oluşan Frank ordusu harekete geçti ve Taberiye'ye doğru ilerledi. Filistin topraklarının bu kısmı kuraktı ve herhangi bir su kaynağı bulunmamaktaydı. Franklar, akşamüstü Taberiye Gölü'ne ulaşacaklarını ve orada suya kavuşacaklarını düşündüler ama bunda yanıldılar. Selahaddin, ordusunu, düşman birliklerinin Taberiye Gölü'ne varmasını engelleyecek şekilde yerleştirmişti. Gece, düşman birliklerini yandan ve arkadan kuşattı. 4 Temmuz 1187 günü şafak sökerken, epeyce susuz kalmış olan Franklar umutsuzca göle doğru bir akın başlattılar. Bir önceki günün yorgunluğunu henüz

atamamışlardı. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin sağlam savunması Franklara büyük kayıplar verdirmeye başladı. Raymond ve bir avuç adamı Müslüman hatlarını yarmaya çalıştı. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yaverleri onu tanıyıp geçmesine izin verdiler ve o da Trablusşam'a kadar at sürerek kaçıp kurtuldu (Maalouf, 2014; Ernoul Kroniği, 2021). Kral ve 150 kadar şövalye Hittîn (Hattin) Köyü'nün üstünde, yüksekçe bir araziye çıkıp savunmayı burada organize etmeye çalıştıysa da sonuç vermedi. Kral Guy ve Prens Arnat (Reynald of Châtillon) esir edildi (Phillips, 2002). Selâhaddîn-i Eyyûbî, kötülükleri ve kallesliği sebebiyle Prens Arnat'ı affetmedi (Asbridge, 2014; Barber, 2021; Saladin, 1995). Hz. İsa'nın üzerinde çarmıha gerildiğine inanılan Kutsal Haç da Müslümanların eline geçti (Maalouf, 2014; Drijvers, 1992; Saladin, 1995). Hittîn (Hattin) Muharebesinde Hristiyanlar gerçek Haçı kaybettiler; o günden sonra bir daha onu gören ya da akıbetini bilen olmadı (Ernoul Kroniği, 2021). Ertesi gün Taberiye Kalesi teslim alındı. Akkâ dâhil olmak üzere birçok kent ve kale ele geçirildi. Bir tek Sur kenti çok iyi savunulduğu için Selâhaddîn-i Eyyûbî oraya saldırıdan vazgeçerek Kudüs'e yöneldi. Kentin savunması Remle senyörü Balian d'Ibelin'deydi. Frankların arasında hemen hemen kral ile eşit sayılan bir senyördü. 20 Eylül 1187'de Kudüs kuşatması başladı. Kişi başına, belirli bir fidye ödenmesi karşılığında serbest kalmaları ve kentin de savaştan teslimi konusunda Balian ile Selâhaddîn-i Eyyûbî anlaştılar.

2 Ekim 1187 Cuma günü Kudüs tekrar Müslümanların eline geçti (Barber, 2021). O tarih, Hicri 583 yılının recep ayının 27'siydi. Yani Hz. Muhammed'in Miraca çıktığının kabul edildiği gün Selâhaddîn-i Eyyûbî törenle Kutsal Kent Kudüs'e girdi. İster Frank ister Doğulu hiçbir Hristiyan'ın rahatsız edilmemesi emrini verdi. Hiçbir katliam ya da yağma yaşanmadı. Selâhaddîn-i Eyyûbî 1000 yoksul tutsağı fidye almadan serbest bıraktı. Ardından toplam 1200 tutsak daha fidye alınmadan salıverildi. Sultan kendi insiyatifiyle yaşlı insanların fidye ödemedi gidebileceklerini bildirdi. Hapsedilmiş aile babalarını serbest bıraktırdı. Frankların dul ve yetimlerine gelince, onları sadece fidye almadan serbest bırakmakla kalmadı, ayrıca her birine armağanlar verdi (Maalouf, 2014). Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin fetihleri sonrasında Haçlıların elinde yalnızca üç yer kalmıştı: Sur, Trablusşam ve Antakya (Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000). İşte Üçüncü Haçlı Seferi bu koşullarda ortaya çıktı. Kudüs'ün Müslümanların eline geçtiğine dair malumat Avrupa'da büyük bir üzüntüyle yayıldı ve toplumda infiale yol açtı. Selâhaddîn-i Eyyûbî ünlü Hittîn seferini izleyerek Kudüs Haçlı Krallığına son vermişti. Saint-Jean Şövalyeleri ile Guy de Lusignan ve ailesini bölgeden atmıştı. Papa III. Urbanus muhtemelen bu üzücü haberin de etkisiyle öldü. Yerine VIII. Gregorius geçti. VIII. Gregorius

yayımladığı bildiriyle birlikte yeni bir Haçlı Seferi çağrısı yaptı (Korunur, 2019). Fakat iki ay sonra yeni papanın da ölümü durumu daha karışık hale getirmişti. Yerine geçen Papa III. Clemens seferin hazırlanma süreciyle ilgili aşamayı hızlandırdı (Runciman, 2008). Üçüncü Haçlı Seferi şimdiye kadarki en büyük haçlı seferi olma iddiasını taşıyabilir. Nihai hedefi açıkça Kudüs'ün yeniden ele geçirilmesiydi ve sonuç bununla karşılaştırıldığında bir başarısızlık olarak değerlendirilebilir. Ancak seferin gerçekleştiği siyasi ve stratejik bağlamın ışığında başarıları Latin Doğu'nun geleceği açısından son derece önemliydi. Başka hiçbir Haçlı Seferi, Batı'nın en güçlü üç laik hükümdarının katılımıyla övünemezdi: Almanya İmparatoru Frederick Barbarossa, İngiltere Kralı I. Richard (Aslan Yürekli) ve Fransa Kralı II. Philip Augustus (Phillips, 2002). Frederick Barbarossa'nın aksine, hem I. Richard hem de II. Philip Augustus seferlerine deniz yolu ile çıkmayı planlamışlardı (Barber, 2021). Bu seferde Doğu'ya doğru ilk ordu Mayıs 1189'da yola çıktı. Ordunun başında Kutsal Roma-Germen imparatoru I. Frederick (Barbarossa) vardı. O güne dek bir araya getirilmiş en büyük orduydü (Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000). Askeri birlikler, Mart 1190'da hızlı bir şekilde Çanakkale Boğazı'nı geçerek Anadolu'ya giriş yaptılar ve kısa sürede Konya'ya ulaştılar. İmparator I. Frederick, Konya'ya saldırmaya karar vermişti. Haçlı ordusu, Sultan Kılıç Arslan ve oğlu Melikşâh'ın önderliğindeki Selçuklular tarafından defalarca geri püskürtüldü. Ancak sonunda hendekleri ve surları aşıp şehre girmeyi başardılar. Haçlılar, Konya'daki çarşı ve dükkânları yağmaladılar. Sonunda I. Frederick, ordusunun Selçuklu topraklarından güvenli bir şekilde geçmesi şartıyla Kılıç Arslan'ın barış teklifini kabul etti (Koca, 2017). İmparatorun güney Kilikya'daki Silifke'de nehri geçme konusundaki kararlılığı onun çöküşüne yol açtı. Buzlu su ile temas muhtemelen kalp krizi geçirmesine neden oldu ve 10 Haziran 1190'da boğularak öldü (Phillips, 2002; Mombert, 2022; Ernoul Kroniği, 2021; Maalouf, 2014; Demirkent, 1997). Bu ani ölüm ordusunun dağılmasına yol açtı. Barbarossa'nın küçük oğlu Swabia'lı Frederick kontrolü eline almaya çalıştı. Ancak ordunun küçük bir bölümü ilerleyerek Antakya'ya vardı (Demirkent, 1997). Aslan Yürekli Richard ve II. Philippe August bu Haçlı Seferi için kuvvetlerini birleştirmeye karar verdiler ve Messina'da bir sözleşme imzaladılar. Önce II. Philippe 20 Nisan 1191'de Akkâ'ya vardı ve kenti kuşattı. I. Richard yolu üzerinde bulunan Kıbrıs'a uğradı. Bir deniz kazası sonucu Bizans İmparatoruna esir düşmüş olan kız kardeşini ve nişanlısını kurtardı ve adayı ele geçirdi. O da 8 Haziran 1191'de Akkâ'ya ulaştı. Haçlılar kenti, deniz kısmı hariç, kuşatacak bir hat oluşturarak muhasara altına aldılar. Kenttekilere yardıma gelen Müslüman ordusu ise aynı şekilde Hristiyan birliklerini dıştan saracak şekilde konumlandılar. Akkâ Muhasarası yaklaşık iki yıl sürdü. Kentteki Müslümanlar asker ve erzak sıkıntısı çekmeye

başladılar. Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye haber gönderdiler ve artık dayanamayacaklarını ilettiler (Ernoul Kroniği, 2021, ss. 206-207). Netice itibariyle Haçlılar karşısında daha fazla direnemeyen Akkâ 12 Temmuz 1191'de düştü (Runciman, 2008). Akkâ'yı savunan Seyfeddin el-Maştûb, 12 Temmuz'da, Haçlı karargâhına gitti ve onlarla bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre: kentte bulunan silahlar, gemiler, askeri depolar Haçlılara terk edilecekti. Bunlara ek olarak, asiller sınıfından 100 esir başta olmak üzere, toplam 1.500 Hristiyan esir serbest bırakılacak ve gerçek Haç da Haçlılara verilecekti. Akkâ halkı, 200.000 dinar ödemek koşuluyla, eşyalarını da yanlarına alarak şehri terk edebilecekti. Ayrıca, bu anlaşmada aracı olduğu için Sûr Hâkimi Konrad'a 10.000, adamalarına da 4.000 dinar ödenecekti. Şayet iki ay içerisinde bu şartlar yerine getirilmezse kent halkı esir sayılacaktı. Burada açıklanan şartlarla bir anlaşmanın sağlandığı tarihsel gerçektir fakat bu anlaşma Selâhaddîn-i Eyyûbî ile değil, Akkâ'yı savunan komutan Seyfeddin el-Maştûb ile yapılmıştır. Selâhaddîn-i Eyyûbî ise bu durumu şehirden gelen haberci sayesinde ama gecikmiş olarak öğrenmişti. Çevresindeki ileri gelenlerle durumu hemen istişare etti. Bu şartlardaki bir anlaşmanın kabul edilmez olduğu ve mücadele edileceği kararını aldılar. Bu kararı şehre bildirmeye hazırlanırken Haçlıların sancaklarının şehirde yükseldiğini gördüler. Kent artık kaybedilmişti (Korunur, 2019). Bu şekilde Akkâ yeniden Haçlıların eline düşmüştü ve yüzyıl devam edecek olan "İkinci Krallık" adıyla anılacak Haçlı egemenliğinin başkenti ve idare merkezi olacaktı (Demirkent, 1997). Selâhaddîn-i Eyyûbî şehrin teslim olmasını kabul eden komutanları ile Haçlıların imzaladığı anlaşmaya riayet etti. Ancak, anlaşmanın bazı maddelerinin yerine getirilmesinde güçlükler yaşandı. Bu durum I. Richard için bir bahane teşkil etti. Akkâ garnizonundan arta kalmış bulunan tam 2700 kişinin kılıçtan geçirilmesi emrini verdi. Kralın savaşçıları bu katliam emrini adeta büyük bir zevk ile hunharca yerine getirdiler (Mombert, 2022). Selâhaddîn'in anlaşma şartlarına uymadığını öne sürerek, Akkâ garnizonuna mensup 2.700 Müslüman esiri ve bu esirlerle birlikte 300'e yakın kadını ve çocuklarını zincirlere vurarak 20 Ağustos'ta şehrin dışına çıkardılar. Selâhaddîn'in ordusunun gözü önünde kadın, çocuk ayırımı yapmaksızın tüm esirleri öldürdüler. Müslüman askerler yardım için koştularsa da Haçlıların engellerini aşamadılar (Korunur, 2019; Ernoul Kroniği, 2021; Paine, 2011). Cobb ise Akka surlarının önüne getirilip katledilen Müslüman esir sayısının üç yüz kadar olduğunu söylemektedir (Cobb, 2018). Fransa Kralı II. Philippe, Akkâ'nın teslim alınmasını müteakiben, görevini tamamladığı düşüncesi ile ülkesine döndü. İngiltere Kralı I. Richard ise yeni topraklar kazanmak peşine düştü. Runciman'a göre, I. Richard, Arsuf'ta Müslümanlara karşı bir zafer kazandı (Runciman, 2008).

Bu muharebe Hittîn'den bu yana yapılmış olan ilk büyük meydan savaşı olması bakımından önemlidir. Bu muharebenin sonucu ile ilgili farklı iddialar vardır. İbn Kesîr bu savaşı Müslümanların zaferi olarak yazmıştır. Buna karşılık, İbnü'l-Esîr ve Abû'l-Farac Müslümanların bozgunu olarak nitelendirmişlerdir. Bahâeddin b. Şeddâd'ın ve mücadeleyi uzun uzun anlatan *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*'nin ifadelerine göre; iki taraf için de kesin bir zaferden söz etmek olası değildir (Korunur, 2019). İngiltere Kralı I. Richard, Yafa ve Daron'u zapt etti. Ancak daha fazla ilerleyemedi ve Kudüs'e varamadı. Arsuf (Arsuf Kalesi) önünde I. Richard ve Selahaddin'in ordusu karşı karşıya geldi. Hristiyanlar, Müslümanlara saldırdılar. Çok ciddi bir muharebe yaşandı. Hristiyanlar, Müslümanlardan daha fazla kayıp verdiler ve Yafa'ya çekildiler. Selahaddin de kendi ülkesine döndü. Savaş, kesin bir sonuç vermemişti (Ernoul Kroniği, 2021). Kral I. Richard, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile 2 Eylül 1192'de 5 yıl süreli bir barış anlaşması imzaladı. Yafa'nın kuzeyindeki topraklar Hristiyanların elinde kaldı ve Hristiyanların Kudüs'ü ziyaret etme hakları garanti altına alındı. İki hükümdar arasında ciddi bir tartışma ve çekişme konusu olan Askalân'ın ise yıkılmasına karar verilmişti (Runciman, 2008). Haçlıların bu seferdeki en büyük kazancı Kıbrıs'ı ele geçirmiş olmalarıdır. Daha sonraki Haçlı Seferlerinde Kıbrıs Adası bir üs olarak kullanıldı ve bağımsız bir krallık haline geldi (Büyü, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000; Asbridge, 2014). Böylece adada Lusignanlar'ın MS 1472 yılına dek sürecektir olan egemenliği ortaya çıktı (Korunur, 2019). Arsuf Savaşı, her ne kadar kesin bir sonuç vermemiş olmasa da Hristiyanlar bakımından büyük moral kazandıkları bir muharebeydi. İki tarafın insan kaybı da pek fazla değildi. Ancak Hittîn'den bu tarafa yapılan ilk büyük savaş idi ve Selahaddin'in de pekâlâ mağlup edilebileceğini göstermişti (Runciman, 2008). Aslan Yürekli Richard, tam on altı ay süren ve çok sayıda savaşa katılmış olduğu bu seferi bitirdi ve 9 Ekim 1192'de Akkâ'dan denize açılarak ülkeden ayrıldı.

Kral I. Richard, şiddetli fırtınalar nedeniyle Korfu Adası'na sürüklenmiş ve burada esir alınma endişesiyle Tapınak Şövalyesi kıyafeti giymiştir. Dört hizmetkârıyla birlikte yukarı Adriyatik yönüne giden bir korsan gemisine binmiş, ancak gemi bir fırtınaya yakalanıp kayalara çarparak parçalanmıştır. Kazadan sağ kurtulan Richard ve adamları gizlice eniştesi Heinrich von Sachsen'in arazisine ulaşmak için Karnten ve Avusturya üzerinden geçmeye çalışmışlardır. Ancak kılık değiştirme çabaları başarısız olmuş ve 11 Aralık 1192'de Viyana yakınlarında bir handa teşhis edilerek yakalanmıştır. Alman İmparatoru VI. Heinrich'in elinde uzun süre tutsak kalan Kral I. Richard, ancak yüksek bir kurtuluş akçesi ödedikten ve vassallık yemini ettikten sonra Mart 1194'te serbest bırakılmıştır (Runciman, 2008; Demirkent, 1997; İpek, 2022). Kral I. Richard ülkesine döndüğünde de çeşitli karışıklıklar ile karşılaştı ve onları çözmek için

uğraştı. MS 1199 yılında öldü (Runciman, 2008). Haçlı Seferleri devrinin tüm büyük şahsiyetleri içinde en önemli olanı şüphesiz Selâhaddîn-i Eyyûbî'dir. 19 Şubat 1193'te daha önceden beri ara sıra olan rahatsızlığı arttı. 1 Mart günü komaya girdi. 3 Mart Çarşamba günü, Dımaşk (Şam) kadısı başucunda Kur'ân okurken son nefesini verdi. Yıllar sonra, Frank vakanüvisi Vincent Beauvais onunla ilgili şu efsaneyi aktarmıştır: Selahaddin ölüm döşeğinde idi. Sancaktarını yanına çağırdı. Kefeninden bir parça koparıp mızrağının ucuna takmasını ve öylece kenti dolaşmasını, yüksek sesle, doğunun büyük hükümdarının mezarına bu bez parçasından başka bir şey götürmediğini herkese ilan etmesini istedi (Runciman, 2008). Selâhaddîn-i Eyyûbî şüphesiz şövalyece davranışları ve kararlılığıyla Batılıları etkiledi. Şöhreti o kadar büyüktü ki on üçüncü yüzyılda yazılan şövalyelik eserlerinde merkezi bir figür haline geldi – gerçek bir ironi: Hristiyan şövalyeliği, İslâm'ın en iyi savaşçılarından birini şövalye davranışının bir örneği olarak kullanıyordu. Salisbury Piskoposu MS 1192 ateşkesi hükümleri uyarınca Kudüs'ü ziyaret ederken Selâhaddîn-i Eyyûbî ile tanıştı ve Richard'ın karakterini tartışırken piskopos emire şunları söyledi: *“Günahlarınızı bir kenara bırakırsak, bence herhangi biri sizin erdemlerinizi Kral Richard'ın erdemleriyle birleştirip bunları aranızda paylaştırsa, ikiniz de her ikisinin de yetenekleriyle donatılsanız, böyle iki prens dünyada bulunmazdı.”* (Phillips, 2002, s. 150-151). Voltaire'e göre; Selâhaddîn-i Eyyûbî, günümüzde Ortadoğu'da ve tüm dünyada ihtiyaç duyulan özgün insani uygulamaları tarihin sayfalarına yazmayı başarmış bir sultandır. Selâhaddîn-i Eyyûbî, vasiyetnamesinde, hiçbir ayırım gözetmeksizin fakir Müslümanlara, Hristiyanlara ve Yahudilere eşit olarak dağıtılmak üzere miras payları ayırmıştır. Böylece, bütün insanların kardeş olduklarını ve onlara yardım etmek için inançlarını değil de çektikleri ıstırapları göz önünde tutmak gerektiğini belirtmek istemiştir (Öztürk, 2019). III. Haçlı Seferi'nin sonucu olarak şunu ifade edebiliriz ki ne Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ne de Aslan Yürekli Richard'ın bu savaşta üstün geldiği söylenebilir. I. Richard Kudüs'ü zapt etmeyi ve Gerçek Haçı ele geçirmeyi başaramamıştı. Buna karşılık I. Richard ve diğer Haçlıların çabası sonucu Latin Hristiyanlığı Filistin'de sağlam bir yer tutmuş oldu. Frankların Kıbrıs'ı ele geçirmiş olmaları da başka bir kazanımdır. Şunu da ilave etmek gerekir ki on binlerce kişiden oluşan orduların başında bulunan Latin Hristiyan kralları Kudüs'ü ele geçirememiş ve Hristiyanlar için büyük manevi değeri olan Gerçek Haçı kurtaramamıştı (Asbridge, 2014).

3.4. Dördüncü Haçlı Seferi

III. Haçlı Seferi, yiğitlikleri, kahramanlıkları ile anılabilecek bir hareket olmasına karşın IV. Haçlı Seferi esas hedefin kaybedildiği ve yalnızca Bizans'ta ve onun başkenti Konstantinopolis'te değil Baltık'ta ve Fransa'da sapkınlarla mücadeleye döndürüldüğü bir nitelik kazanmıştır (Paine, 2011). Papa III. Innocentius MS 1198'de yeni bir Haçlı seferi için ferman yayınladı. Seferi Mart 1198'de başlatmayı öngörmüştü ama o tarihte sefer başlayamadı. III. Innocentius'un beklentilerine karşın IV. Haçlı Seferi umumi olarak Kilise ile sağlam bağlılığı olmayan ve dünyevi sorunları bulunan sıradan insanlardan müteşekkil idi.

Bu defa seferin öncüsü 21 yaşındaki Champagne Kontu III. Thibaut idi. Kontun yüreğinde Haçlı Seferi yatmaktaydı. Kendisi, Aslan Yürekli Richard ile Philippe Auguste'nin yeğeni, Filistin'de krallık yapmış olan Henry de Champagne'nin kardeşiydi (Runciman, 2008). Çağrısına pek çok Fransız soylusu olumlu yanıt verdi. Ancak Mart 1201'de III. Thibaut hastalanıp öldü ve seferin önderliğini Bonifacio del Monferrato üstlendi. III. Thibaut ve arkadaşları bu seferi deniz yolu ile gerçekleştirmeyi planlamışlar ve taşıma ücreti karşılığında Venedik ile bir anlaşma imzalamışlardı. Bu büyük bir hataydı. III. Haçlı Seferi birliklerin deniz yolu ile taşınması suretiyle yapılmıştı ama birincisi deniz taşımacılığı pahalı idi ve ikincisi o seferin maliyeti kralların hazinelerinden karşılanmıştı. Kraliyet katkı ve desteğinden yoksundular ve bu maliyeti karşılamakta çok zorlandılar. Sefer daha ilk aşamada amacından sapma gösterdi.

Haçlılar, Dalmaçya kıyısında Venedik'in siyasi ve ticari rakibi olan Zara kentine saldırarak kenti ele geçirdiler. Papa bu haberi duyunca feci üzüldü ve öfkelenildi. Önce tüm Haçlı seferini aforoz etti. Daha sonra Haçlıların bir şantaj ile bu işe sürüklendiklerini anlayınca onları affetti ama Venedikliler hakkındaki aforoz kararını sürdürdü (Runciman, 2008). Zara'nın yağmalanmasından elde edilen ganimet yetersiz kalmıştı. Bunun üzerine Haçlılar yönlerini Konstantinopolis'e çevirdiler. Oraya vardıklarında da Kudüs'ü geri almak fikri tamamen unutuldu.

Bu sırada Bizans'ta taht kavgaları vardı. Haçlılar süregiden hanedan kavgalarına karıştılar. Konstantinopolis'e 6 Nisan 1204'te ilk taarruzda bulundular. Öteki taarruzları takiben 12 Nisan 1204'te binlerce Haçlı kente girdi. Yeminlerine karşın üç gün boyunca kentteki Hristiyan nüfus yağmalandı, şiddete ve tecavüze uğradı. Ayasofya kilisesinde bile büyük hasar oluşturdular. Bu korkunç yağma ve cinayet, tecavüz dalgası üç gün boyunca sürdü ve kenti harabeye döndürdü. Runciman'ın ifadesine göre, İstanbul'un yağmalanmasının tarihte örneği yoktur (Runciman, 2008). Ardından Flandre Kontu I. Baudouin (Baldwin) 16 Mayıs 1204'te imparator olarak tahta geçti (Asbridge, 2014, s. 532). Latinler tarafından "Romania"

adlı devlet kurulmuş oldu. Bizans ise, aslında, üç halef devlet olarak varlığını sürdürmeye devam etti: Karadeniz'in Anadolu kıyılarını ve Trabzon'u kapsayan bir devlet, batı topraklarında ortaya çıkan Epiros Despotluğu, devrilip boğdurulan imparator III. Aleksios'un kızı Anna ile kocası Theodoros Laskaris'in bir kısım Bizans soylusu ile Anadolu yakasına geçerek kurduğu ve Nikaia'da (İznik) varlığını sürdüren devlet (Runciman, 2008). Esas hedefinden sapmış olan bu sefer, Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki her türlü uzlaşma ihtimalini ortadan kaldırmış ve üstelik Bizans'ın zayıflamasına yol açmıştır (Büyü, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000).

3.5. Çocuk Haçlı Seferi

Ortaçağ yüzyıllarında, günümüzden bakıldığında, çok ilginç karşılayabileceğimiz son derece enteresan hadiseler cereyan etmiştir. Bunlardan biri de “Çocuk Haçlı Seferi” olayıdır. Ortaçağ döneminde “çocuk” kavramına nasıl bakıldığına, çocuk ve çocukluktan ne anlaşıldığına dair önemli ve çarpıcı hususların dile getirildiği bir eser Philippe Ariès tarafından yazılmış olan *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (Ariès, 1965) isimli kitaptır. Ariès, çok çarpıcı iddialarda bulunur. Ortaçağ'da çocukluk kavramının olmadığı, o devirlerde çocukların küçük yetişkinler kabul edildiğini, yetişkinler gibi giyindiğini, yetişkinlerin dünyasına ait olduğunu öne sürer. Ancak bu görüşlere karşı ilerleyen yıllarda farklı çıkışlar olmuş ve yazara eleştiriler yöneltilmiştir. Ortaçağ'da pek çok çocuk evden ayrılırdı. Bunun çok çeşitli sebepleri vardı. Ev hizmetlerini görmek üzere hizmetkâr olmak yahut şehir dışında daha iyi bir eğitim almak amacıyla manastıra gitmek gibi. Evden ayrılma çocuklar için acı verici bir tecrübeydi (Gölgesiz-Karaca, 2016). MS 1212 yılında, papanın, muhtemelen Albigen Seferi esnasında verilen vaazların da etkisiyle ortalığı müthiş bir dindarlık duygusu kapladı. Kuzey Fransa'da ve Almanya'da aynı anda çocuk ve gençlerden meydana gelen büyük kitleler kendilerini Haçlı Seferi için adadıklarını açıklamaya başladılar. Önce Fransa'da Vendôme'dan Cloyes'li Stephen (bir başka kaynağa göre Etienne) ve daha sonra Almanya'da Cologne'li Nicholas Doğu Akdeniz'e gideceklerini, Tanrı'nın kendilerini koruyacağını, Kudüs'ü ve Gerçek Haç alacaklarını iddia ederek binlerce genci ve çocuğu peşlerine taktılar (Asbridge, 2014). Cloyes'li Stephen (Etienne), iddiasına göre, bizzat Hz. İsa tarafından kendisine tevdi edilen bir mektup bulunduğunu ifade ederek Kral Philippe'nin önüne çıktı. Çocuğun ifadesine göre, koyunlarını otlattığı sırada, Hz. İsa önüne çıkmış ve Haçlı seferini vaaz

etmek üzere onu görevlendirmişti. Etienne, Kralın kendisini pek dikkate almamasına karşın vaazlarını ısrarla sürdürdü. Pierre L’Hermite’nin izinden yürüyebileceğini düşünüyordu. İddiasına göre, Hz. Mûsâ’nın Kızıldeniz’den geçişine benzer şekilde deniz önlerinde yarılacaktı ve kolayca Kutsal Ülke’ye varacaklardı. Ülkenin her tarafından gelen binlerce çocuk Vendôme’de toplandı. İçlerinde kızlar, genç papazlar ve belki bunlara acıyarak sefere katılan yaşlı hacılar vardı. Hemen hepsi yaya idi. Sadece Etienne’nin arabası vardı. Marsilya’ya doğru yola çıktılar. Zor bir seyahat oldu. Birçok çocuk yollarda öldü. Bazıları geri dönmeye karar verdi. Oraya vardıklarının ertesi günü deniz kenarına vardılar. Bir kısım çocuk reislerine güvenini kaybederek dönüş geçti. Daha sonra iki Marsilyalı tacir ortaya çıktı. Bu şahıslar yedi gemi kiraladıklarını söylediler. Etienne ve çocuklar hiç düşünmeden gemilere bindiler ve yola çıktılar. Bu kafileden 18 yıl boyunca bir daha haber alınamadı. MS 1230 yılında, Fransa’ya doğudan bir adam geldi. Dedğine göre, Etienne ile birlikte gemilere binen genç papazlardan biriymiş. Yola çıktıktan birkaç gün sonra iki gemi bozulan hava koşulları sebebiyle Sardinya adası açıklarında batmış ve gemidekiler boğulmuş. Geri kalan beş gemi Arap deniz korsanlarının saldırısına uğramış.

O iki Marsilyalı tacirin bu korsanlarla iş birliği yaptığını anlamışlar. Çocukları kutsal topraklara götürme sözü verip daha sonra da köle olarak satan kişilerin Hugue/Hugo Ferreus (Demir Hugue) ve Guillaume/William Porcus (Domuz Guillaume) isimli Marsilyalı tacir ve gemilerin kaptanı oldukları belirtilir. Yine kaynağın ifadesine göre bu tacirler, diğer beş gemiyi Bicâye ve İskenderiye’ye götürdüler. Rivayete göre, çocukların hepsini Müslüman tacirlere sattılar (Gölgesiz-Karaca, 2016). Papaz, kayıp çocukların ailelerine bunları anlatmıştı. Daha sonra bu iki tacir başka bir suç sebebiyle yakalanıp idam edilmişlerdir (Runciman, 2008). Almanya’da Cologne’li Nicholaus da benzer sözleri vaaz ederek binlerce çocuğu peşine takmıştı. Önce Köln’de toplandılar. Etienne gibi o da denizin yarılarak kendilerine yol vereceğini iddia ediyordu. Alman çocuklarının yaş ortalaması Fransız çocuklarından biraz daha fazlaydı. Kız çocuklarının oranı da hakeza çoktu. İki kol halinde yola çıktılar. Bizzat Nikolaus önderliğindeki yaklaşık 20.000 kişilik birinci grup Alp’leri aşarak Cenevre’ye doğru ilerledi. Çocuklar için meşakkatli bir yolculuktu. Çok sayıda kayıp verdiler. Ardından Cenova’ya vardılar. İtalya’ya ilk girdikleri zaman hepsi *“tek yürek ve tek sesle deniz tabanında yürüyerek denizi geçeceklerini ve Kutsal Topraklar ile Kudüs’ü geri alacaklarını”* ilan etmişlerdi (Munro, 2021). Dualarına rağmen deniz yarılmadı. Hayal kırıklığına uğradılar. Çocukların bir kısmı Cenevizlilerin teklifini kabul etti ve Cenova vatandaşı oldu ve orada kaldı. Nikolaus ve çocukların büyük kısmı denizin bir yerde mutlaka yol vereceği inancı ile güneye doğru yola

devam ettiler. Pisa'ya ulaştılar. Bir kısmı burada buldukları gemilerle Filistin'e doğru yola çıktılar. Bunlardan bir daha haber alınamadı. Nikolaus ve geriye kalan grup Roma'ya geçtiler ve papa ile görüştüler. Papa, onlara, derhal yurtlarına dönmelerini ve büyüdüleri zaman haç için savaşmak üzere sefere çıkmalarını emretti. Çocukların bir kısmı oradan evlerine dönmek için yola çıkarken özellikle kızlar o denli zor bir yolculuğu tekrar göze alamayıp İtalya'da kaldılar. İkinci grup çocuklar da İsviçre yoluyla ve Sankt Gotthard geçidini aşmak suretiyle İtalya'ya geldiler. Önce Ancona, sonra Brindizi'ye ulaştılar. Onlar da önlerinde denizin yarılmadığını gördüler ve o hayal kırıklığı içinde bir kısmı Filistin'e giden gemilere bindi, bir kısmı ise yeniden yurtlarına döndü veya oralarda kaldı. Nikolaus'un ne olduğu bilinmiyor. Ancak, aileler, çocuklarını sefer için ikna eden ve peşine takan bu çocuğun babasını şikâyet ettiler. Bu adam yakalanarak asıldı (Runciman, 2008). Çocuk Haçlı Seferi'nin Ortaçağ Avrupası'ndaki ilk gençlik hareketi olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ise katılımcıları üzerinden değerlendirildiğinde bir toplu halk hareketidir. Çocuk Haçlı Seferi esas itibarıyla katılımcılarının ve öncülerinin ağırlıklı yapısından ötürü gençlerin ve yoksulların (çoğunlukla çoban, çiftçi vb.) ağırlık taşıdığı gerçek bir halk hareketidir (Gölgesiz-Karaca, 2016).

3.6. Beşinci Haçlı Seferi

Papa III. Innocentius'un emri ile başlatılmak istenen Beşinci Haçlı Seferi ancak MS 1215 tarihinde Laterano konsili tarafından ilan edildi. Ancak üzerinden daha bir yıl geçmeden 16 Temmuz 1216'da papa hastalanarak öldü. III. Honorius papa seçildi. İlk Macar Kralı II. Andreas sefere çıkmayı kabul etmişti. MS 1217'de ordusu ile sefere çıktı. Avusturya Dükü Leopold (Leopold von Österreich) de ordusu ile ona katıldı. Akkâ'ya çıktılar. Birtakım harekâtlara giriştilerse de kayda değer bir savaş başarısı gösteremediler (Runciman, 2008). Yakınoğu topraklarına gelen Haçlı ordularının öncü birlikleri olan Avusturya-Macar ve Alman askerleri MS 1217 yılında ilkin Beysân, Bânyâs, Sayda ve eş-Şefik çevresinde saldırılar gerçekleştirdiler. Çeşitli yağma eylemlerinde bulundular ve kentleri tahrip ettiler. Sonrasında Akdeniz kıyı şeridinde bulunan Tûr Kalesi'ni kuşattılar. Oranın ele geçirilmesi durumunda Mısır'ın daha kolay zapt edilebileceğini düşünmüşlerdi. Ancak bu öncü birlikler Tûr Kalesi'ni ele geçiremediler ve Akkâ'ya dönmek durumunda kaldılar (Karakaş, 2016). Kral Andreas bu harekâtlar esnasında bazı kutsal emanetleri toplamayı başarmıştı. Kudüs Patriği aksi yönde ısrar etse dahi onu dinlemedi ve ülkesine geri dönmeye karar verdi. Kralın icra ettiği Haçlı seferi, Kutsal Toprakların yeniden fethi açısından hiçbir işe yaramamıştı. Avusturya Dükü Leopold ise bir süre daha Filistin'de kaldı (Runciman, 2008). Haçlılar, beşinci seferlerini Nil'in

Akdeniz'e dökülen ana kolu üzerindeki Dimyat şehrine yaptılar (MS 1218). Frizon donanmasının ilk kısmı 26 Nisan 1218'de Akkâ'ya ulaşmıştı. İkinci kısmı ise on dört gün sonra geldi. Bunları Kudüs kralı Jean de Brienne karşıladı (Runciman, 2008). Frizon donanması aralarında Avusturya Dükü Leopold ile tarikat şövalye üstatlarını da taşıyordu. Donanma 24 Mayıs 1218 tarihinde Akkâ'dan yelken açtı. Komutanlığını Kudüs Kralı Jean de Brienne yapıyordu. 27 Mayıs tarihinde Dimyat önlerinde karaya çıktılar. Haçlıların Dimyat önlerine ulaştığı bilgisi, olayları Şam'daki karargâhı Mercu's-Suffar'dan takip eden el-Âdil ve Kahire'de bulunan oğlu el-Kâmil'e posta güvercini vasıtasıyla iletildi (Karakaş, 2016). Haçlı birlikleri ilk hedef olarak Dimyat kentini belirlediler. Bu arada Müslümanlar barış teklifinde de bulunmuşlardı. Haçlılar, Mısır'ı boşalttıkları takdirde, Müslümanlar Gerçek Haçlı iade edeceklerdi. Ayrıca, Haçlılar Kudüs'ü, bütün Orta Filistin bölgesini ve Celile'yi de alabileceklerdi. Fakat kralın olumlu düşüncesine karşın bilhassa din önderleri ve şövalye tarikatları bu barış teklifini kabul etmediler (Runciman, 2008). Eyyubî Sultanı el-Kâmil'in, eylül ayındaki teklifinde Haçlı elçisine Mısır'ı tahliye ettikleri takdirde Kerak dışında Kudüs'ü teslimin yanı sıra ateşkes önerisinde bulunması Haçlılar arasında bölünmelere neden oldu. Fransız ve Suriyeli liderler tarafından desteklenen Kudüs Kralı Jean de Brienne sulh taraftarıydı. Buna karşın İtalyan, Hospitalier ve Templier tarikatları tarafından desteklenen Pelagius barıştan yana değildi. Ekim ayında ise Sultan daha çok ödün verdiği bir barış anlaşması teklifinde bulundu. Yalnız Maveray-ı Ürdün kaleleri Arapların elinde kalacaktı ve bunun için Haçlılara haraç ödenecekti. Sultan, Mısır ve Suriye'de ele geçirilen Haçlı esirlerini serbest bırakacağını da vaat etti. Haçlılar böylesi bir teklife şaşırılmışlardı ama takviye kuvvetlerin yola çıkmış olduğu haberini aldıkları için ve üstüne üstlük Kral Jean'ın 10–15 kadirga ile sefere katılmasından cesaret alarak teklif edilen sulh koşullarını reddettiler (Karakaş, 2016). Haçlılar hiçbir önemli direniş ile karşılaşmadan Dimyat'ı ele geçirdiler. Sonra görüldü ki, bir salgın hastalık kentin nüfusunu büyük ölçüde kırıp geçirmişti. Ancak daha sonra savaşta dengeler değişti (Runciman, 2008). Haçlılar, Ağustos 1221'de Müslümanlar karşısında Bahrü'l-Mahalle mevkiinde kesin bir yenilgiye uğradılar ve Dimyat'ı tahliye karşılığı canlarını kurtarabildiler (İbnü'l-Esîr, 1987). Bu defa Haçlılar zor durumdaydı. Sonunda MS 1221'de sekiz yıllık bir mütareke imzalayıp Dimyat'ı da Müslümanlara terk ederek gemilerine binip ayrıldılar (Runciman, 2008; Ernoul Kroniği, 2021). Şayet Haçlılar, Dimyat topraklarında kalıcı olabilselerdi, Nil boyunca Kahire'ye kadar ilerleyebileceklerdi. Böylelikle Mısır'ı egemenlikleri altına alıp Filistin ve Ortadoğu topraklarına girebileceklerdi. Dahası Haçlılar Mısır'ı zapt ettikten sonra Hicaz, Yemen ve civar bölgeleri, özellikle de Hint Okyanusu ve

Baharat Yolu gibi ticari merkezleri ele geçirebileceklerdi (Karakaş, 2016). Haçlıların kesin bir başarı elde etmeksizin MS 1221’de ayrılmasıyla birlikte Beşinci Haçlı Seferi son bulmuştu. Kanaatimizce, Hristiyan ordusunun başında akıllı ve herkesin saygı duyduğu bir başkomutanın bulunmayışı onların zaferini engellemiştir. Haçlılar, Dimyat’ın ele geçirilmesinin ardından hiç durmaksızın ilerleyerek muhtemelen Kahire’yi de zapt edebilirlerdi. Yine Eyyubîler tarafından getirilen barış tekliflerini kabul etselerdi Kudüs de içinde olmak üzere Filistin’in önemli bir kısmının sahibi olabilirlerdi.

3.7. Altıncı Haçlı Seferi

Bu sefere en büyük destek Alman imparatoru II. Frederick’ten (Frederik Barbarossa’nın torunu) geldi. Papa onu MS 1211’de imparator ilan etmiş ve MS 1215’te de taç giydirmişti. İlk Haçlı yemini etmişti ancak daha sonra Almanya’daki işlerini mazeret göstererek sefere katılmayı ertelede. II. Frederick papadan izin alarak sefere çıkışını birkaç kez tehir etmişti. En son erteleme MS 1225 yılında ve iki yıl süreyle olmuştu. Nihayetinde, II. Frederick Apulya’da büyük bir ordu hazırladı. Binlerce savaşçı MS 1227 yazında Dük Heinrich IV. von Limburg komutasında Brindisi’de gemilere bindi. Birkaç gün sonra imparator da oraya geldi ve 8 Eylül’de gemiler demir aldı. Kısa süre sonra imparatora refakat eden kişilerden biri olan Kont Ludwig von Thüringen ciddi şekilde hastalandı. Bu beklenmedik sorun sebebiyle gemi Otranto limanına yanaştı. Hastalanan kont burada öldü. İmparator da aynı hastalığa yakalanmıştı. Bu yüzden kendisi tedavi olmak için orada kaldı. Kudüs Patriği Gerold de Lausanne komutasında donanmanın yola devamını emretti. Bu zorunlu erteleme konusunda Papa IX. Gregorius’u bilgilendirmek üzere bir yetkili gönderdi. Fakat papa imparatora inanmadı ve onu aforoz ederek St. Petrus Kilisesi’nde bu kararını duyurdu.

Buna rağmen, imparator, 28 Haziran 1228’de küçük bir refakat birliği eşliğinde Brindisi’den gemiye binerek Filistin’e doğru yola çıktı. Kıbrıs’ta bir süre kalıp Hristiyan önderleri ile toplantılar yaptı ve daha sonra oradan yola çıkarak Akkâ’ya vardı. Aforoz edilmiş olduğu için Kudüs Patriği Gerold, Tapınak Şövalyeleri ve Hospitalier Şövalyeleri onunla iş birliği yapmıyorlardı. II. Frederick’in ordusu çok büyük değildi ve doğuda büyük çaplı bir askerî harekâta girişmek riskini almak istemiyordu. Onun yapmak istediği diplomatik bir Haçlı seferi gerçekleştirmekti. Tam o dönemde, Kudüs, üç Eyyubî kardeşten biri olan el-Kâmil’in kontrolündeydi. İmparator, el-Kâmil ile diplomatik görüşmeler ve pazarlıklar yapıyordu (Paine, 2011). Güvendiği adamlarından Thomas von Acerra ve Balian de Sidon’u imparatora gönderdi. Onlar da sultanın kesin şartları ile geri döndüler. II. Frederick bu şartları kabul ettiğini bildirdi.

18 Şubat 1229 tarihinde sultanın murahhasları olan Fahreddin ve Arbela (Erbil) hâkimi Salaheddin ile bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre, krallık Lydda üzerinden bir koridor ile denize açılıyordu. Koridor Yafa'ya kadar uzanıyordu. Kudüs, Bethlehem ve Nazareth'i, Montfort ve Toron kaleleri dâhil olacak şekilde Celile'yi alıyordu. Bununla birlikte, Kudüs'te Kubbetü's-Sahra ve el-Aksa Camii ile Haremüşşerif Müslümanların elinde kalacaktı, Müslümanlar kente serbestçe girip çıkabilecek ve ibadet edebileceklerdi. II. Frederick Kudüs'ün surlarını yeniden inşa edebilecekti. Bütün esirler karşılıklı olarak serbest bırakılacaktı. Bu anlaşma Hristiyan takvimine göre 10 yıl süreli olacaktı. 17 Mart 1229 tarihinde imparator törenle Kudüs'e girdi. Bütün dini mekânlara saygı gösterdi (Runciman, 2008; Paine, 2011). Eyyubî Sultanı el-Kâmil'in VI. Haçlı Seferi sürecinde Kudüs'ü hiç savaşmadan Haçlılara terk etmesinin nedenleri bugün bile tartışılmaktadır. Umumi olarak birbirinin aksi iki görüş öne çıkmaktadır. Birinci görüşü savunan araştırmacılar, o dönemki Moğol tehdidini ön plana koyarlar. Eyyubî Sultanı el-Kâmil'in bu tehdit sebebiyle antlaşma yapmak zorunda kaldığını ileri sürerler. Diğer görüşe göre el-Kâmil, Kudüs'ü Haçlılara vererek bir tampon devlet meydana gelmesini istemiştir çünkü kardeşi Suriye Emiri Melikü'l-Muazzam'ın Selçuklular ve Harzemşahlarla iyi ilişkileri vardı ve onunla kendisinin arasında bir tampon devletin bulunmasını yeğlemiştir. Ancak antlaşma henüz imzalanmadan Melikü'l-Muazzam ölmüş, buna rağmen yine de antlaşma imzalanmıştır (Doğancı, 2018). Kısaca ifade etmek gerekirse, MS 1228'de VI. Haçlı Seferi'ne neredeyse zoraki olarak çıktığını söyleyebileceğimiz Alman imparatoru II. Friedrich, savaştan çok diplomasiyi üstün tuttu. Müzakere yoluyla Eyyubîlerden Kudüs'ü aldı. Bu sayede 10 yıldan fazla bir süre Kudüs Hristiyanların elinde kalmış oldu (Aktan, 2018).

3.8. Yedinci Haçlı Seferi

MS 1230 yılına gelindiğinde, Eyyubî Devleti'nin başında el-Kâmil bulunuyordu. O dönemde doğudan gelen ilk tehlike Celâleddin Hâzemşah (Hârezmşah) komutasındaki kuvvetlerdi. Onun arkasında ise Moğol güçleri vardı ama onlar hakkında henüz fazla bilgi bulunmuyordu (Runciman, 2008). MS 1244 yılında Fransa'da Kral IX. Louis yaşamını tehdit edecek kadar ağır seyreden sıtma (malarya) hastalığına yakalanmıştı. Hasta yatağında ve durumu kötü bir vaziyette yatarken, eğer iyileşecek olursa haçı kabul edeceğini ve sefere çıkacağını vaat etti. Hayatı kurtulup da iyileştiği zaman bu andını yerine getirmek için girişimlere başladı. Kral, otuz yaşındaydı ve göreve bağlılığı yüksek bir kişiliğe sahipti. Şeref ve haysiyete büyük önem verirdi ve vermiş olduğu söze asla ihanet etmezdi (Runciman, 2008; Mombert, 2022). Yedinci Haçlı Seferi Mısır Eyyubîleri üzerine yapıldı. O dönemde Ortadoğu

topraklarında da ciddi karışıklıklar yaşanıyordu. Harezmşahlar Devleti dağıldıktan sonra ondan arta kalan birlikler Mezopotamya ve Küçük Asya civarında başıboş vaziyette dolanıyorlardı. Mısır sultanının müttefikleri olarak Filistin'e girdiler. Hristiyanlara ve onların müttefikleri olan Şam, Emesa ve Kerak'ın Müslüman prenslerine saldırdılar. Bir fırtına gibi ilerlediler. Yolları üstünde bulunan herkesi acımadan katlettiler. Kudüs'ü aldılar ve feci şekilde tahrip ettiler. Kutsal Mezarı yıktılar. Kralların mezarlarını tahrip ettiler. Emir Baybars komutasında ilerleyen Mısır güçleriyle birlik oluşturdular. Emir Baybars komutasındaki bu ordu, Gazze ile Askalân arasındaki düzlüklerde Sarazen müttefikleriyle beraber ilerleyen Latin ordusu ile karşılaştı. Emir Baybars komutasındaki ordu savaşı kazandı. Latin ordusu büyük ölçüde imha edildi. Yenilenlerin kaybı 30.000'in üstündeydi. Tapınak Şövalyeleri ve Hospitalier Şövalyeleri'nin baş üstatları da ölenler arasındaydı. Kutsal topraklarda yaşanan bu acı durum, yeni bir Haçlı Seferi kararı alınan Lyon Konsili çerçevesinde görüşüldü. Ardından Fransa Kralı IX. Louis meseleyi üstlendi (Mombert, 2022). Fransa Kralı IX. Louis komutasındaki ordular 4 Haziran 1249'da Dimyat önlerine vardılar ve 5 Haziran tarihinde Dimyat yakınlarında karaya çıktılar (Runciman, 2008). Bu sırada Eyyubîler Devleti tahtında Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyûb oturuyordu. O tarihlerde hastaydı. Düşmana karşı koyma görevini Fahreddin isimli komutanına vermişti. Ancak komutan Fahreddin, Kral IX. Louis'nin askerlerinin karaya çıkmasını engellemede başarısız oldu. Öyle ki Dimyat kentini de savunmasız bırakarak geri çekildi. Komutan Fahreddin ve ordusunun Dimyat'ı terk ettiğini öğrenince kent halkı da şehri boşalttı. Oysa V. Haçlı Seferi döneminde Dimyat kenti düşmana uzun süre dayanabilmişti ki o tarihte askeri ve lojistik anlamda daha zayıf bir vaziyetteydi. Haçlılar kentin askerler ve sivillerce boşaltılmış olduğunu bir gün sonra gördüler. Kral önce bunun bir tuzak olduğunu zannetti. Fakat kısa süre zarfında gerçek anlaşıldı. Böylece Haçlılar hiç savaşmadan Dimyat kentini ele geçirdiler.

Bir süre sonra Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyûb, el-Mansûre Kalesi'nde, eceliyle ve fakat üzüntü içerisinde hayatını kaybetti (23 Kasım 1249). Robert d'Artois, Fransa Kralı IX. Louis'nin yeğeni idi. Başında bulunduğu 1500 kişilik bir öncü Haçlı birliği ile gölün sığ sularını geçti ve Mısır ordusunun karargâhını bastı. Bu baskında Emir Fahreddin dâhil pek çok kimse hayatını kaybetti. Müslümanlar el-Mansûre'ye kaçtılar. Onları tedbir almaksızın takip ederek kente dalan Haçlı Birliği de büyük zayıat verdi. Netice itibariyle Kral IX. Louis, Eyyubîlerde yaşanan saltanat değişikliğinden istediği gibi faydalanamadı. Şubat ayı sonuna doğru, ölen Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un oğlu Tûrânşâh, el-Mansûre'deki ordugâha geldi ve

idareyi ele aldı. Yeni sultan, öncelikle, Dimyat'tan yardım alan Haçlı ordusunun bağlantı yollarını kesti.

Bunu takip eden dönemde Kral IX. Louis ve ordusu erzak sıkıntısı çekmeye başladı. Dimyat'ı iade etmeyi teklif etti. Buna karşılık olarak da Kudüs'ün kendilerine verilmesini istiyordu. Ama Turanşah bu teklifi kabul etmedi. Kral, anlaşma olmayınca 7 Nisan 1250'de ordusuyla birlikte Dimyat'a hareket etti. Ancak kendilerini takip eden Mısır birlikleri tarafından Farskûr'da baskına uğradılar. Büyük kayıp verdiler. Kralın ordusu teslim oldu. Kral ve yeğeni de esir düştü. Bu olayda Memlûklerin ve liderleri Baybars'ın büyük rolü vardı. Bir süre sonra Mısır'da çıkan isyanda Tûrânşâh devrildi ve Eyyubî hanedanı son buldu. Artık sahneye Memlûkler çıkmıştı.

Kral, yeğeni ve askerleri büyük bir kurtuluş fidyesi ödeyerek serbest kaldılar. Kral, deniz yoluyla Akkâ'ya gitti. İlerleyen zamanda, Memlûk Sultanı Aybek ile bazı anlaşmalar yaparak esir Haçlı askerlerini serbest bıraktırmayı başardı. Başka bir başarı elde edemeyeceğini anlayan Kral IX. Louis, MS 1254'ün Nisan ayında ülkesine dönmek üzere oradan ayrıldı (Aktan, 2018; Runciman, 2008).

3.9. Sekizinci Haçlı Seferi

Mısır'da MS 1250 yılında iktidarı ele geçiren Memlukler Latin Haçlı devletleri için giderek büyüyen bir tehlike oluşturmaktaydı. Sultan Baybars, Selâhaddîn-i Eyyûbî'den farklı olarak, Hristiyanlara karşı daha sert ve acımasız bir tutum sergiliyordu. Latin kentlerini teker teker ele geçirmeye başladı. Antakya'nın MS 1268'de Müslümanlar tarafından fethedilmesi çok önemli bir merhale idi. Bilindiği üzere, I. Haçlı Seferi esnasında kurulan dört Latin devleti vardı ki bunlardan biri olan Edessa Krallığı MS 1144'te yıkılmış ve Müslümanların eline geçmişti. Antakya'nın düşmesi bu açıdan Hristiyanlar için ciddi bir kayıptı. İşte bu olay Batı'da VIII. Haçlı Seferi için güçlü bir ateşleyici unsur oldu (Büyüm, Hoiberg, Sutherland & Tüzen, 2000; Runciman, 2008).

Sultan Baybars, Antakya'nın fethinden sonra Mısır'a çekildi. Franklar kendisinden bir mütareke rica etmekteydiler. Mütareke yapılması için Sultan Baybars Akkâ kentine bir elçi heyeti gönderdi. Anlaşma yapıldı. Baybars, Franklarla mücadeleyi bir süre erteleme niyeti taşıyordu (Demirkent, 1997). MS 1 Temmuz 1277'de Sultan Baybars Dimaşk kentinde öldü. Nureddin Zengi ve Selâhaddîn-i Eyyûbî'den sonra, Doğu'da kurulan Haçlı devletlerine karşı mücadele eden en büyük sultan olmuştu. O öldüğünde Haçlıların elinde artık yalnızca Akkâ, Sûr, Sayda, Trablus, Cebayl, Tortosa, Lazikiye kentleri ve Athlit ve Markab kaleleri bulunuyordu (Demirkent, 1997). Fransa Kralı IX. Lui yeni bir Haçlı seferi düzenlemek

fikrinden hiç vazgeçmemişti. Kardeşi Alphonse de Poitiers de onu bu konuda destekliyordu. Kral IX. Lui, MS 1267'de yeniden yemin etti ve ikinci kez Haçlı seferi hazırlıklarına başladı. Çok büyük bir Fransız Haçlı ordusu kral IX. Lui'nin kumandasında Aigues-Mortes limanından gemilerle denize açıldı. Yanında üç oğlu ile damadı Navarra Kralı Thibaut ve yeğeni Robert d'Artois de vardı. Bir önceki sefere katılmış olan Flandre, Bretagne, La Marche kontlarının oğulları da Lui ile yola çıkmışlardı. Eğer IX. Lui, Tunus'a egemen olmanın stratejik bakımdan Haçlı Seferlerine yarar sağlayacağını düşünmüş idiyse, gerçekten coğrafya bilmiyordu. Hiçbir ön temasta bulunmadan Tunus emirinin hemen Hristiyanlığı kabul edeceği masalına inanmakla da ne kadar akılsız olduğunu açıkça ortaya koymuştu (Demirkent, 1997). Böylece, IX. Lui, VIII. Haçlı Seferi dolayısıyla, MS 1270 yılının 18 Temmuz'unda Tunus'un Kartaca sahiline 6000 atlı ve 30 bin piyade ile bir çıkartma yaptı. Bir süre şehrin kuşatması ile vakit geçirdi. Bu sırada ülkede kıtlık ve salgın hastalık vardı. Hastalık, Kral'a ve ordusuna da sıçradı. Kral bu hastalıktan kurtulamadı ve öldü. Askerleri de herhangi bir başarı sağlayamadan oradan ayrıldılar (Aktan, 2018). VIII. Haçlı Seferi de aynen hedefinden sapan IV. Haçlı Seferi gibi Müslümanlara zarar verememiş aksine binlerce Hristiyan bu sefer esnasında hayatını kaybetmişti (Demirkent, 1997).

3.10. Akkâ ve Arvad'ın Düşüşü ve Latin Doğu'nun Sona Ermesi

Haçlı Seferleri Akkâ kentinin tarihinde yeni bir çığır açtı. Bu önemli liman şehri MS 1104'te I. Haçlı Seferi kumandanlarından olan I. Baudouin (MS 1100–MS 1118) tarafından ele geçirilerek Hristiyanların hareket üssü haline getirildi. Kent 9 Temmuz 1187'de Selâhaddîn-i Eyyûbî komutasındaki İslâm ordularınca geri alındı. O dönemde Kudüs'ü geri alma yolunda ilerlemek isteyen Hristiyanlar açısından kent büyük stratejik öneme sahipti. Binaenaleyh Akkâ Kalesi III. Haçlı Seferi sırasında Haçlı kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Şiddetli çarpışmalar sonunda kaleyi müdafaa edenler teslim oldular. Kent, Henri de Champagne'in idaresine geçti (MS 1191). Bunu takiben, uzunca bir süre, Akkâ kenti Filistin'deki Haçlı Krallığı'nın merkezi oldu. MS 1229 senesinden sonra büyük şövalye tarikatlarının ve bilhassa St. Jean şövalyelerinin karargâhına dönüştü. O sebeple “St. Jean d'Acre” adıyla anılmaya başladı (Emecen, 1989). Fransa Kralı IX. Louis (1248–54 ve 1270) önderlik ettiği iki Haçlı seferinde de Müslümanları yenilgiye uğratmayı başaramadı. Baybars sonrasında hükümdar olan Kalavun önce 20 Nisan 1287'de Lazkiye kentini ele geçirdi. Daha sonraki hedefi ise Trablus (Trablusşam) kenti idi. 26 Nisan 1289 tarihinde de orayı ele geçirmeyi başardı. Sultan Kalavun son darbeyi vurmak üzere büyük bir ordu ile 4 Kasım 1290 tarihinde Mısır'dan yola çıktı. Hedefi Akkâ kenti idi. Ancak,

yola çıktıktan kısa süre sonra hastalandı ve vefat etti. Oğlu el-Eşref Halil seferi devam ettireceğine dair Kalavun'a ölüm döşeğinde iken söz vermişti ve öyle yaptı. Sultan el-Eşref hazırlıklarını tamamladıktan sonra 6 Mart 1291'de Kahire'den yürüyüşe geçti. Ordusunu kuşatma aletleri ve mancınıklarla takviye etmişti. Dımaşk ve Hama birlikleri de ona katıldı. El-Eşref önce Dımaşk'a geldi. Haremni burada bıraktı. Sonra bütün savaş gücüyle ilerleyip 5 Nisan günü Akkâ önünde görüldü (Demirkent, 1997). Mücadelelerin büyük ve en şiddetli kısmı Haçlıların "Turris maledicta" adını verdikleri ve "Lanetli Kule" olarak ifade edebileceğimiz kısımda gerçekleşti (Crowley, 2020). 6 Nisan 1291 günü Akkâ kuşatması başladı. Ardından 18 Mayıs 1291 Cuma sabahı Sultan El-Eşref bütün güçleriyle saldırıya geçilmesi emrini verdi. Gün boyunca devam eden müthiş bir savaş yaşandı. 18 Mayıs günü akşam olurken Akkâ kenti Sultan El-Eşref'in eline geçmiş bulunuyordu. Fakat Templier tarikat binası, canlarını kurtarıp buraya sığınan şövalyeler ve bir kısım halk tarafından 28 Mayıs'a kadar savunuldu. Bir buçuk aydan fazla süren şiddetli hücum ve çarpışmalardan sonra Haçlı devletinin son merkezi olan Akkâ nihayet fethedilmişti (Demirkent, 1997; Crowley, 2020). 14 Temmuz'da Sûr, 30 Temmuz'da Hayfa ve 31 Temmuz'da ise Beyrut Müslümanlar tarafından ele geçirildi. Son olarak da Templier şövalyelerine ait iki büyük kale, Tortosa 3 Ağustos'ta, Athlit 14 Ağustos'ta alındı. Templier şövalyeleri Tortosa karşısında kıyıdan üç buçuk kilometre uzakta bulunan Arvad (Ruad) adasında daha yıllarca oturdular. Ancak MS 1302'de burasını da terk edip gitmek zorunda kaldılar. Çünkü Trablus nâibi Seyfeddin Esendemir el-Gürce komutasındaki güçler Eylül 1302'de adayı ele geçirdiler (Demirkent, 1997; Aktan, 1999). Kısacası MS 1291'de Akkâ'nın düşmesiyle beraber Lusinyan hanedanı Kıbrıs'ı yönetmeye devam etse de Latin Doğu artık bütünüyle sona ermiş oldu (Phillips, 2002). Akkâ kuşatmasında da savaşmış olan ve en uzun yaşam sürenlerden birisi Othon (Otto) de Grandson'dur. Bu kişi, bütün hayatı boyunca, efendisi İngiltere Kralı I. Edward adına kutsal topraklarda savaşmıştır. Akkâ düştükten sonra Hristiyan Ermeniye içlerine yapılan seferde Tapınak ve Hospitalier şövalyelerine refakat etmiştir. MS 1328 baharında, doksan yaşındaki şövalye, Roma'ya son bir yolculuk yapmak için yola çıktı. İsviçre'de (İsviçre'nin Vaud kantonundaki Aigle kasabasında) 5 Nisan 1328'de ölmüştür. Lozan Katedrali'nde örgü zırlı heykeli bulunmaktadır (Crowley, 2020; Clifford, 2012; Marshall, 2025; Dean, 2009).

4. Haçlı Seferlerinin Etki ve Neticeleri

***Anadolu Selçukluları Bakımından**

I. Haçlı Seferi Türklerin vatan savunmasında verdikleri ilk sınavlarıdır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı I. Kılıç Arslan (1092–1107) tarafından yönetilmiştir. Kardeş

Dânişmendli beylerinden aldığı yardımla, 1097 yılında İznik, Eskişehir ve Konya Ereğlisi olmak üzere üç farklı yerde, üç büyük meydan savaşı vermiştir. Bu savaşlar, Haçlı ordularına karşı cesur bir direnişi simgeler. Haçlı saldırılarına karşı Türk tarihinin en zorlu ve en ağır mücadelesini veren Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, Türklerin düzenli ordu ve düzensiz birliklerle vur-kaç savaşı arasında geçiş yapabilme becerileri sayesinde, Haçlı tehlikesinden çok büyük kayıp vermeden kurtulmuştur. Ancak başkenti İznik başta olmak üzere tüm kıyıları ve kıyılara yakın bölgeleri Bizans ve Haçlılara bırakarak İç Anadolu'ya çekilmek durumunda kalmıştır (Komnena, 2021). MS 1116–1155 yılları arasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin lideri olan I. Mesud, babası I. Kılıç Arslan gibi Bizans ve Batı dünyasına karşı Türk tarihinin en başarılı savunmasını gerçekleştirmiştir. Batı dünyası, Anadolu'ya artık “Türkiye” (Turkhia, Turquia) ismiyle hitap etmeye başlamıştır (Koca, 2017). İkinci Haçlı Seferi esnasında Türklerin yüksek erdemli bir davranışına tarih tanık olmuştur. Sefere kralın papazı olarak katılmış olan Odo de Deuil, Türklerin yüksek insanî erdemleri karşısında duyduğu manevî ezikliği eserinde şu acı sözlerle dile getirmiştir: “*Ey hainlikten daha zalim olan merhamet! Müslümanlar, Hristiyanlara ekmek vererek, onlardan dinlerini satın aldılar. Bununla birlikte Türkler, onları Müslüman yapmak için hiçbir zorlamada bulunmadılar*” (Odo, 2021, s. 85).

***Papalık ve Batı Hristiyanları Bakımından**

Haçlı Seferleri, maddî ve manevî alanlar arasındaki güç mücadelelerinde kritik bir rol oynamışlardır. Başka bir deyişle, seferler, söz konusu “ikili ayrıma dayalı güç şekliyle, bu ayrımı ortadan kaldıran yeni güç anlayışı arasında bir köprü” oluşturan Ortaçağ'da, modern manada hâkimiyete açılan yolu inşa etmişlerdir. Bu yolda, “modernliğin görevi, Kral'a (Potestas) istediği özerkliği sağlamasıdır. Fakat bu özerklik Kral'ın kendisini kiliseden bağımsızlaştırması şeklinde bir özerklik değildir. Bu özerkliğin belirleyici yönü, Kral'ın kendisini artık ‘vekil’ durumundan çıkarmasıdır.”

Bu noktada, Doğu ve Batı arasındaki fark da ilgi çekicidir: Bizans'ta patriğin temsil ettiği kilise devlete (imparatora) bağlıyken, Batı'da Papa kralların üzerinde bir yerededir ve onun üstünde maddî bir yetke bulunmamaktadır (Arıkanlı, 2021). Papalık, I. Haçlı Seferi sonucunda Kudüs'ü ele geçirmesiyle başlarda güç ve saygınlık kazandı. Fakat sonraki dönemde toplum gözünde güvenilirliğini yitirmeye başladı (Koca, 2017).

***Bizans İmparatorluğu Bakımından**

Bizans, Haçlılar sayesinde Marmara, Ege, Akdeniz kıyılarını ve Batı Anadolu'yu geri alarak, Anadolu'da yeniden güçlenmiştir. Ancak Anadolu'yu bütünüyle ele geçirmek ve

Türkleri buraya geldikleri yere geri göndermek olan asıl hedefine hiçbir şekilde erişememiştir. Farklı bir açıdan bakıldığında ise, Haçlıların gerçek zararının Bizans İmparatorluğu üzerine olduğu anlaşılır. Hareketin başlangıcından beri İstanbul'u ele geçirmek isteyen ve Bizans'a nefret besleyen Haçlılar, bu arzularını IV. Haçlı Seferi esnasında MS 1204'te gerçekleştirme fırsatını yakaladılar. Bizans İmparatorluğu yok edildiği gibi, İstanbul eşi görülmemiş şiddetle talan edildi. İmparatorluk eski gücüne ulaşamayacak şekilde yıkıldı (Demirkent, 1997).

***Haçlıların Siyasi ve Askeri Başarıları Bakımından**

Latinler I. Haçlı Seferi'nde çok önemli askerî ve siyasî başarıya ulaştılar. Öncelikle seferin ana hedefi olan Kudüs'ü ele geçirdiler. Beraberinde Ortadoğu toprakları üzerinde büyük bir alanı zapt etmeyi başardılar. Böylece birbirleriyle komşuluğu bulunan dört devlet ortaya çıktı:

- *1098'de kurulan Urfa Kontluğu (1098–1144),*
- *aynı yıl kurulan Antakya Prinkepsliği (1098–1268),*
- *1099'da kurulan Kudüs Krallığı (1099–1187; 1187–1291),*
- *1109'da kurulan Trablusşam Kontluğu (1109–1289).*

Kudüs, MS 1187'de Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî liderliğindeki Müslümanlar tarafından geri alındı. Kudüs Krallığı bundan sonraki dönemde önce Sûr, sonra Akkâ'da olmak üzere MS 1291'e dek varlığını sürdürdü.

***Hristiyanlığın Doğu'da Yayılması ve Diğer Hususlar Bakımından**

Dinler, destekledikleri siyasî ve askerî güçler sayesinde yayılabilmektedir. Bu bakımdan Hristiyan misyonerler, bölgedeki Haçlıların siyasî ve askerî gücüne güvenerek, dinlerini Doğu'da yayma fırsatı bulmuşlardır. Bir görüşe göre “Oryantalizm”in temeli de Haçlı Seferlerine dayanmaktadır (Koca, 2017).

XI. yüzyılın başında Doğu Anadolu'da Ermeniler Van, Ani, Lori ve Kars bölgelerinde dört ayrı krallığa sahipti. Bizans İmparatorluğu bu dönemde Van ve Ani krallıklarını ortadan kaldırarak Ermenileri zorunlu göçle Orta Anadolu'ya yerleştirmiştir. Daha sonra Ermeni Baronu II. Leon, Haçlı Seferleri döneminde Batı dünyasının ilgisinden faydalanarak unvanını krallığa dönüştürmüştür (Koca, 2017). Haçlı Seferleri sırasında seyahat edenler Doğu'nun en uzak bölgelerine kadar giderek bölgenin zenginliklerini Batı'ya tanıtmıştır (Demirkent, 1997). Batı'dan Doğu'ya yönelen saldırılar, Müslümanların hafızasında kötü anılar bırakmıştır. Nitekim Von Kressenstein, I. Dünya Savaşı esnasında Sina ve Filistin cephesini anlatırken bu hadiseleri “Son Haçlı Seferi” olarak değerlendirmiştir (Von Kressenstein, 2008). ABD Başkanı George W. Bush da Irak Savaşı bağlamında “Bu bir Haçlı seferidir” ifadesini kullanmış,

sonrasında özür dilemiştir. Böylece “Şer Ekseni” ve “Terörizme Karşı Haçlı Seferi” kavramları gündeme gelmiştir.

Bu bağlamda, tarih boyunca taraf olan din adamları, ayırım çizgilerini keskinleştirme gayreti içinde olmuşlardır. Haçlı Seferlerinin günümüz küresel dinamiklerini anlama açısından önemli bir kanıt olduğu ileri sürülebilir (Ayan, 2013). Bugün hâlâ Filistin Kurtuluş Ordusu’nun tümenlerinden biri “Hattin”, diğeri “Ayn Calut” adını taşır. Mısır Devlet Başkanı Nasır, Selahaddin’le karşılaştırılmıştır. Araplar Batı’yı doğal düşman görmüş, Batı’ya karşı girişilecek bütün hareketleri meşru intikam saymışlardır. Bu kırılmanın kaynağı hâlen Haçlı Seferleri olarak görülmektedir (Maalouf, 2014).

Sonuç

Haçlı Seferleri döneminde Batı ve Doğu toplumları, kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda birbirleriyle daha yakın temas kurdu. Batı Dünyası, özellikle ticari ve ekonomik açıdan gözünü Doğu ülkelerine çevirdi. İpek, baharat ve diğer değerli ürünlerin Avrupa’ya getirilmesi amacıyla ticari ilişkiler geliştirildi ve yeni ticaret yolları açıldı. Haçlı Seferlerinin sonuçlarını değerlendirirken şu noktaya dikkat çekmek önemlidir: Bu dönemde Arap dünyası, İspanya’dan Irak’a kadar uzanan bölgede, entelektüel ve maddi olarak dünyanın en gelişmiş uygarlıklarından birini temsil etmekteydi. Ancak sonrasında dünyanın merkezi kesin bir şekilde Batı’ya kaydı. Araplar, Haçlı Seferleri süresince Batı’dan gelen yeni fikirlere açık olmamayı tercih ettiler ki bu, saldırının belki de en olumsuz etkisi oldu. Fethedenler için yerel halkın dilini öğrenmek bir avantajken, yenilenler açısından fatihin dilini öğrenmek bir uzlaşma ya da ihanet olarak görüldü. Bu nedenle birçok Frenk Arapça öğrenirken, Arap coğrafyasındaki halk, Batı’nın diline neredeyse tamamen kayıtsız kaldı. Frenkler, tıp, astronomi, kimya, coğrafya, matematik ve mimari gibi alanlardaki bilgilerini Arapça kaynaklardan edindiler; bu eserleri özümseyip taklit ettikten sonra daha da ilerlettiler. Avrupalılar, Araplardan kâğıt imalatı, deri işleme, dokumacılık, alkol ve şeker damıtımı gibi endüstri yöntemlerini aldılar ve üzerlerinde yenilikler yaptılar. Haçlı Seferleri, Batı Avrupa için hem ekonomik hem de kültürel anlamda gerçek bir devrime öncülük etti. Ancak Doğu için bu savaşlar uzun süren bir gerileme ve karanlık çağların başlangıcı oldu. Batı Hristiyanları açısından Haçlı Seferleri, amaçlanan hedeflere ulaşmadı. İki yüz yıllık deneyim, Batı halklarına bu hedeflerin ulaşılamaz olduğunu gösterirken, Doğu halklarının da fanatizmde onlardan geri kalmadığını ortaya koydu. Cehalet, açgözlülük ve ikiyüzlü gayretin ürünü olan Haçlı Seferleri insanlığa herhangi bir fayda sağlamadı. Batı’daki daha akıllı Hristiyan kesimler, Sarazenlere saygı duymaya ve Doğu medeniyetine değer

vermeye başladılar. Kral I. Richard ile Selâhaddîn-i Eyyûbî arasındaki dostluk özellikle anılmalıdır; öyle ki I. Richard, Selâhaddîn'e kız kardeşi ile evlenmesi için teklifte dahi bulunmuştu. Ayrıca II. Friedrich, geniş görüşlülüğü sayesinde Aristo'nun eserlerinin Latinceye çevrilmesini teşvik ederek kültürel etkileşimi artırdı. Öte yandan Kudüs'ün kan dökülmeden el değiştirmesini sağladığı da hatırlanmalıdır. Haçlı Seferleri, etkileri günümüze dek ulaşan, büyük bir tarihsel olaydır. Haçlılara karşı Arap Dünyası ile birlikte mücadele eden ve onların durdurulmasında büyük ve önemli rol oynayan Türkler bakımından bu seferlerin siyasi, askeri ve kültürel sonuçları olmuştur. Haçlı Seferleri ile birlikte yine XIII. Asırda gerçekleşen Moğol saldırıları gerek Bağdat'taki Abbasi halifeliğinin MS 1258'de yıkılmasına gerekse Kahire merkezli Memlûkler Devleti'nin güç kaybetmesine yol açmıştır. Son Abbasi vahşice halifesinin katledilmesi ve Bağdat'ın talan edilerek yağmalanması Araplar bakımından büyük bir kültürel zarar ve yıkım ile neticelenmiştir.

Beyan

Bu makale etik kurul kararından muafır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Kaynaklar

Aguilers, R. (2023). *Haçlılar Kudüs'te – Bir papazın gözünden İlk Haçlı Seferi* (Çev. S. Genç). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal: 12. yy).

Aktan, A. (1999). Memlûk-Haçlı münasebetleri. *Belleten*, 63(236), 635–650.

Altun, İ. (2017). Sahabe gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 48, 1–20.

Arıkanlı, Z. (2021). *Kutsal Toprakların Kutsal Olmayan Fethi: 1. Haçlı Seferi'nden Haçlı Krallıklarına*. In A. Yaraman & G. Doğanay (Eds.), *Siyaset Biliminde Sınır ve Sınırsızlık* (ss. 263–281). Bağlam Yayıncılık.

Ariès, P. (1965). *Centuries of childhood: A social history of family life* (Çev. R. Baldick). Vintage. (Orijinal: 1962).

Asbridge, T. (2014). *Haçlı Seferleri* (Çev. E. Duru). Say Yayınları. (Orijinal: 2010).

Avcı, C. (2002). Kudüs: Fethedilişinden Haçlı istilâsına kadar. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 326–335). TDV Yayıncılık.

Ayan, E. (2013). *Anonim Haçlı tarihi*. Selenge Yayıncılık.

Aydın, F. (2018). Yahudiler/Yahudilik açısından Kudüs. *Eskiye*, 37, 45–68.

- Barber, M. (2021). *Haçlı devletleri tarihi* (Çev. D. M. Demir). Kronik Kitap. (Orijinal: 2012).
- Batuk, C., & Mert, R. (2017). Çatışan kutsalların ortasındaki şehir: Kudüs. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17(3), 45–70.
- Bezer, G. Ö. (2011). Dördüncü Haçlı Seferi ve İstanbul. In *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (ss. 233–250). MTT İletişim.
- Büyüm, N., Hoiberg, D. H., Sutherland, A. R., & Tüzen, G. (2000). Haçlı Seferleri. In *Ana Britannica* (C. 10, ss. 450–455). Ana Yayıncılık.
- Cahen, C. (2010). *Haçlı Seferleri zamanında Doğu ve Batı* (Çev. M. Daş). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal: 1958).
- Clifford, E. R. (2012). *Büyük ünlü bir şövalye: Otto de Grandson'ın hayatı ve zamanı*. Literary Licensing.
- Cobb, P. M. (2018). *Müslümanların gözüyle Haçlı Seferleri* (Çev. E. Duru). Say Yayınları. (Orijinal: 2014).
- Crowley, R. (2020). *Lanetli kule* (Çev. S. Genç). Kronik Kitap. (Orijinal: 2018).
- Çekiç, A. (2024). Haçlı ideasında Tanrı tasavvuru ve Haçlı Seferlerine tesiri. *History Studies*, 16(2), 123–145.
- Çelik, S. (2021). Şiî Fâtımîlerin Kudüs'ü Haçlılardan geri alma girişimleri. *Journal of IslamicJerusalem Studies*, 21(1), 55–73.
- Dean, R. J. (2009). *Castles in distant lands: The life and times of Othon de Grandson*. Lawden Haynes Publishing.
- Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşu ve hedefleri. *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* (Prof. Dr. H. D. Yıldız Hatıra Sayısı), 1–34.
- Demirkent, I. (1997). *Haçlı Seferleri*. Dünya Yayıncılık.
- Demirkent, I. (2002). Haçlılar dönemi. In *İslam Ansiklopedisi* (ss. 98–112). TDV Yayıncılık.
- Doğancı, K. (2018). VI. Haçlı Seferi Ortadoğu'su ile günümüz İslam dünyası arasındaki paralellikler. In *III. INES Education and Social Science Congress* (ss. 101–115). Alanya.
- Drijvers, J. W. (1992). *Helena Augusta: The mother of Constantine the Great and the legend of her finding of the True Cross*. Brill.
- Emecen, F. (1989). Akkâ. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 87–93). TDV Yayıncılık.
- Ernoul Kroniği. (2021). *Haçlı Seferleri tarihi* (Çev. A. D. Altunbaş, 4. baskı). Kronik Kitap.

- es-Sakkâr, S. (2007). Remle. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 202–205). TDV Yayıncılık.
- Fila, H., Benk, A., & Yalkut, A. (1992). Haçlı Seferleri. In *Büyük Larousse* (C. 10, ss. 122–126). Milliyet Yayıncılık.
- Gibbon, E. (1787). *The history of the decline and fall of the Roman Empire* (Vol. 5, Chap. LVIII: The First Crusade). Strahan & Cadell.
- Gölgesiz-Karaca, S. (2016). Orta Çağ Avrupa’sında çocuk hareketi. In O. Köse (Ed.), *Geçmişten günümüze şehir ve çocuk* (ss. 45–67). Canik Belediyesi Yayınları.
- Güç, A., & Sayar, S. (2020). Yahudilik ve İslam’da Beyt-i Makdis. In A. Türkan (Ed.), *Kudüs* (ss. 112–135).
- Gündüz, İ. (1992). Beyt. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 210–212). TDV Yayıncılık.
- Harman, Ö. F. (2002). Kudüs. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 400–405). TDV Yayıncılık.
- Hillenbrand, C. (1994). Jihad propaganda in Syria... In K. Athamina & R. Heacock (Eds.), *The Frankish wars and their influence on Palestine* (ss. 30–55). Birzeit University.
- Hizmetli, M. (2016). Kudüs’ün Haçlılar ile Müslümanlar arasında el değiştirmesi. In N. Sümer & A. Aktaş (Eds.), *Uluslararası Selahaddin Eyyubî Sempozyumu Bildirileri* (C. 2, ss. 205–230). Beyan Yayınları.
- İbnü’l-Esîr. (1987). *İslam tarihi* (C. 12; Çev. A. Ağırakça & A. Özeydin). Bahar Yayıncılık.
- İpek, H. (2022). III. Haçlı Seferi. *KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Merkezi Yayınları*.
- Kaleli, E. (2016). Haçlı Seferleri ve İslam dünyası. In S. H. Özkan (Ed.), *Orta Çağ tarihi* (ss. 88–112). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Karakaş, Ş. (2016). V. Haçlı Seferi ve Dimyat’ın zaptı. *Erzurum Teknik Üniversitesi SBED*, 5(2), 45–60.
- Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri sebep ve sonuçları bakımından nasıl değerlendirilebilir? *Gazi Akademik Bakış*, 10(1), 122–138.
- Komnena, A. (2021). *Alexiad* (Çev. B. Umar). İnkılap Yayınevi. (Orijinal: 12. yy).
- Korunur, H. (2019). *Itinerarium Peregrinorum Et Gesta Regis Ricardi ışığında III. Haçlı Seferi (1189–1192)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Maalouf, A. (2014). *Arapların gözünden Haçlı Seferleri* (Çev. A. Berktaş). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal: 1983).
- Markowsky, M. (2008). Crucesignatus: Its origins and early usage. In A. Jotischky (Ed.), *The Crusades: Critical Concepts in Historical Studies* (C. 2, ss. 220–240). Routledge.

- Marshall, J. (2025). *Othon de Grandson: Edward I's loyal knight of renown*. Pen & Sword Books.
- Mombert, J. I. (2022). *Haçlı Seferleri tarihi* (Çev. Ç. Yüksek). Liberus Kitap. (Orijinal: 1905).
- Munro, D. C. (2021). The Children's Crusade (Çev. A. O. Çalışır). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 280–284.
- Odabaşı, Z. (2018). Müslümanların gözüyle I. Haçlı Seferi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 145–162.
- Odo, D. (2021). *II. Haçlı Seferi – VII. Louis'in Doğu'ya seyahati* (Çev. C. Togaç). Kronik Kitap. (Orijinal: 12. yy).
- Okudan, G. (2015). *Haçlı Seferleri tarihi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Öz, M. (1997a). Hâkim-Biemrillâh. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 15, ss. 120–122). TDV Yayıncılık.
- Özer, S. (2018). Remle Savaşı ve Selâhaddîn Eyyûbî. *Journal of History Studies*, 10(1), 55–74.
- Özer, S. (2020). Haçlı tarihi yazımında Pierre L'Ermite. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 87–105.
- Öztürk, A. (2019). *İbn Cübeyr ve İbn Battûta'ya göre Orta Çağ'da Akdeniz* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Paine, M. (2011). *Haçlı Seferleri* (Çev. C. Atay). Kalkedon Yayıncılık. (Orijinal: 2010).
- Phillips, J. (2002). *The Crusades, 1095–1197*. Pearson Education.
- Polat, Z. (2019). Kudüs katliamı bağlamında Haçlı Seferleri'nin sebepleri. *Milel ve Nihal*, 12, 5–22.
- Richard, J. (2022). *Haçlı Seferleri tarihi* (Çev. Ö. Özdemir). Selenge Yayınları. (Orijinal: 1996).
- Riley-Smith, J. S. C. (1980). Crusading as an act of love. *History*, 65(214), 177–192.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri tarihi* (Çev. F. Işıltan).(C. 3). Türk Tarih Kurumu. (Orijinal: 1951–1954).
- Şakiroğlu, M. H. (1996). Haç. In *İslam Ansiklopedisi* (C. 14, ss. 480–482). TDV Yayıncılık.
- Şeyban, L. (2000). Kudüs'ün Haçlılar tarafından alınması. In M. Pehlivan (Ed.), *Mustafa Pehlivan Armağanı* (ss. 77–98). Sakarya Üniversitesi.

Şimşir, M. (2018). Ortaçağlarda düzenlenen Haçlı Seferleri'nin nedenleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 112–129.

Tudebodus, P. (2022). *Bir tanığın kaleminden Birinci Haçlı Seferi – Kudüs'e yolculuk* (Çev. S. Genç). Kronik Kitap. (Orijinal: 12. yy).

Tyrensis, W. (2016). *Haçlı kroniği* (Çev. E. Ayan). Ötüken Neşriyat. (Orijinal: 13. yy).

Usta, A. (2013). Haçlılar ve Doğu Hıristiyanları. *Belleten*, 77(310), 781–804.

Von Kressenstein, F. K. (2008). *Son Haçlı Seferi – Kuma gömülen imparatorluk* (Çev. T. Balaban). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal: 2007).